

ŞCOALA DOCTORALĂ INTERDISCIPLINARĂ

Facultatea de Litere

Adrian Cătălin DRAGNEA

Primul Război Mondial – Memoria unui timp traumatizant

World War I – The Memory of a Traumatic Time

REZUMAT / ABSTRACT

Conducător științific

Prof.univ.dr. Ovidiu MOCEANU

BRAȘOV, 2021

D-lui (D-nei) .....

COMPONENȚA

Comisiei de doctorat

Numită prin ordinul Rectorului Universității Transilvania din Brașov
Nr. 11 285 din 1.07.2021

PREȘEDINTE: Conf.univ.dr. Adrian LĂCĂTUȘ, Universitatea Transilvania din Brașov

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC: Prof. univ. dr. Ovidiu MOCEANU, Universitatea Transilvania din Brașov

REFERENȚI: Prof. univ. dr. Rodica ILIE, Universitatea Transilvania din Brașov

Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA, Universitatea UMFST din Târgu Mureș

Conf. univ. dr. Dragoș VARGA, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Data, ora și locul susținerii publice a tezei de doctorat: 10.09.2021, ora 11.

Eventualele aprecieri sau observații asupra conținutului lucrării vor fi transmise electronic, în timp util, pe adresa adrian.dragnea@unitbv.ro

Totodată, vă invităm să luați parte la ședința publică de susținere a tezei de doctorat.

Vă mulțumim.

CUPRINS

ARGUMENT.....	15
----------------------	-----------

1. CAPITOLUL 1. RETORICA LITERATURII CONFESIVE ÎN CONTEXTUL

MARELUI RĂZBOI.....	30
----------------------------	-----------

1.1. Literatura de frontieră – Repere teoretice	30
1.2. O fenomenologie a memoriei	32
1.2.1. Fenomenul istoric - experiență revelatoare decesivă prin literatura referențială.....	35
1.3. Instanțele comunicării în scriitura confesivă.....	38
1.4. Memorialistica în contextul istorico-literar românesc.....	43
1.4.1. Memoriile și jurnalul.....	45
1.5. Discursul diaristic - conceptualizare teoretică.....	47
1.6. Primul Război Mondial și literatura mărturiilor.....	51
1.6.1. Experiența frontului în jurnal.....	54
1.7. Războiul între memorie, istorie și ficțiune.....	58
1.7.1. Romanul... jurnal de război.....	60
1.8. Literatură, memorie și traumă.....	63
1.9. Concluzii.....	73

2. CAPITOLUL 2. TRAUMA – O ABORDARE TEORETICĂ A MEMORIEI VIOLENTE A PRIMULUI

RĂZBOI MONDIAL	75
-----------------------------	-----------

2.1. Primul Război Mondial - Considerații istorice	75
2.1.1. Plasarea Primului Război Mondial în contextul istoriei	79
2.1.2. La Belle Epoque - Liniștea dinaintea furtunii	80
2.1.3. Cauzele care au condus la declanșarea Primul Război Mondial.....	82

2.1.4. Începutul războiului	84
2.1.5. România în război, în 1916.....	84
2.1.6. Consecințele Primului Război Mondial.....	87
2.1.7. Vina. Vinovații	89
2.1.8. Doliul.....	90
2.2. Violența instituționalizată.....	93
2.2.1 Violență, moarte, și traumă.....	94
2.2.2. Frică, furie și traumă.....	95
2.2.3. Influența traumei experiențelor extreme și efectele acesteia asupra identității, inconștientului și memoriei individului.....	98
2.3. Profilul traumei.....	99
2.3.1 Trauma de război.....	101
2.3.2. Rolul memoriei traumatizate în modelarea identităților individuale și culturale.....	104
2.3.3. Rememorarea traumei – între nevoia de eliberare și necesitatea mărturiei.....	106
2.4. Ororile frontului și mărturiile traumei.....	108
2.4.1. Frontul sau contextul care generează traumaticul.....	109
2.4.2. Armele războiului – sau instrumentele traumei.....	115
2.5. Memoria traumatică - expresie a clivajului conștiinței create individuale și a alienării socio-culturale.....	117
2.5.1. Teoria traumei și reprezentarea discursivă.....	122
2.5.2. Eu (victima) și celălalt (inamicul) – interpretarea semiotică a traumei.....	126
2.6. Concluzii.....	130

3. CAPITOLUL 3. EXPERIENȚA TRAUMATIZANTĂ A FRONTULUI ÎN JURNALELE ȘI

MEMORIILE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL.....132

3.1. Memorialistica de război.....	132
3.2. Recuperarea trecutului intruziv din amintirile de război ale combatanților români.....	137
3.2.1. Grigore Romalo, <i>Carnete de război. 1916-1917</i>	144
3.2.2. Gheorghe I. Brătianu, <i>File rupte din cartea războiului</i>	149
3.3. Intersecția dintre trauma individuală și trauma culturală. Români pe alte fronturi.....	157
3.3.1. Octavian Tăslăuanu, <i>Trei luni pe câmpul de război</i>	159
3.3.2. Nicolae S. Șucu, <i>Viața unui cioban român în Bulgaria</i>	165
3.3.3. Dumitru Nistor, <i>'Diuarul meu'. Jurnal de marinar din Primul Război Mondial</i>	172
3.4. Mărturiile combatanților străini pe frontul românesc.....	177
3.4.1. Marcel Fontaine, Membru al Misiunii Militare Franceze, <i>Jurnal de război. Misiune în România Noiembrie 1916–aprilie 1918</i>	178
3.4.2. Contele de Saint-Aulaire, <i>Însemnarile unui diplomat de altădată, în România, 1916-1920</i>	181
3.4.3. Gerhard Velburg, <i>În spatele frontului. Marele Razboi așa cum l-am văzut eu. Decembrie 1916 – Iunie 1918. Însemnările unui soldat german în România ocupată</i>	184
3.5. Prizonieratul – un fenomen concentraționar traumatizant.....	186
3.5.1. Lagărul, un topos al abrutizării și al exterminării.....	190
3.5.2. Alte mărturii ale experienței prizonieratului.....	195
3.5.2.1. Căpitanul Ioan Ciulei, <i>Jurnalul de front, Campania din 1916</i>	195
3.5.2.2. Hanibal Orațiu Dobjanski - prizonier la Sopronnijek în	

<i>Memoriale de război</i>	196
3.5.2.3. Dumitru Nistor, ' <i>Diariul-meu</i> '. <i>Jurnal de marină din Primul Război Mondial. Prin mărele Chinei și ale Japoniei</i> (Prizonieratul).....	196
3.5.2.4. Maior Gh. Caracaș, <i>Din zbuciumul captivității</i>	198
3.5.3. <i>Scrisori de pe front: „Mai multe feluri de a muri: mărturiile ale prizonierilor”</i>	200
3.6. Intelectualii – Elita socială și amintirea Marelui Război.....	204
3.6.1. Vasile Th. Cancicov, Memoria Marelui Război în timpul ocupației germane.....	204
3.6.2. Raul Dona – Jurnalul unui pribeag.....	210
3.6.3. Grigore Procopiu, <i>Parlamentul în pribegie 1916-1918</i>	216
3.6.4. Costin Petrescu. <i>La Iași, în timpul războiului</i>	220
3.7. Rolul bisericii în timpul Marelui Război.....	223
3.7.1. Homo bellicus versus homo religiosus.....	223
3.7.2. Mărturiile preoților.....	226
3.7.3. Religia și rolul preotului pe frontul românesc.....	227
3.7.4. Episcopul Roman Ciorogaru.....	233
3.7.5. Raymond Netzhammer, Arhiepiscop în România.....	234
3.8. Trauma războiului la genul feminin.....	237
3.8.1. Suferința femeilor sau războiul din spatele frontului.....	240
3.8.2. Războiul și diferența de gen.....	241
3.8.3. Femeia în ipostaza de vindecător.....	247
3.8.4. Discursul diaristic feminin în timpul Marelui Război.....	250
3.8.4.1. Pia Alimăneșțianu, <i>Însemnări din timpul ocupației germane</i>	252
3.8.4.2. Ethel Greening Pantazzi, <i>România în lumini și umbre</i>	254
3.8.5. Jurnalul de război feminin între topos al ororilor și instrument terapeutic.....	257
3.8.5.1. Arabella Yarka, între drama iubirii și trauma războiului.....	257

3.8.6. Marele Război între eros și thanatos.....	262
3.8.7. Maria a României sau măreția tragică a unei regine.....	265
3.8.7.1. Portretul Reginei.....	266
3.8.7.2. Activitatea de război a Reginei Maria.....	268
3.9. Mărturiile copiilor din timpul Primului Război Mondial.....	273
3.10. Concluzii.....	277

4. CAPITOLUL 4. FRONTUL – REȚEAUA UNUI UNIVERS FICȚIONAL DE EXCEPȚIE

SAU DEVORATORUL DE ILUZII.....279

4.1. Teoria rețelelor – Considerații teoretice.....	279
4.2. Războiul în literatură.....	283
4.3. Manifestările posttraumatice de război – coordonate ale rețelei ficționale.....	288
4.3.1. Prosopografia traumei de război.....	288
4.3.2. Teoria rețelei și studiul traumei – repere de analiză în cadrul literaturii de război.....	290
4.3.3. Paradigma actantului traumatizat.....	294
4.3.3.1. <i>Generația distrusă</i>	299
4.3.4. Mutilarea ca metonimie a inadaptării posttraumă.....	300
4.3.5. Relația tragedie – traumă.....	301
4.3.6. Așteptarea și ironia – potențatoare de traumă.....	303
4.3.7. Evitarea traumei – un nod cu multiple legături.....	304
4.4. Poezia Primului Război Mondial.....	307
4.5. Cuantificarea izotopiilor tulburării de stres post-traumatic în spațiul ficțional.....	314
4.5.1. Cronotopul traumei în sistem de rețea.....	316
4.5.2. Frontul, topos al morții.....	318

4.5.3. Turtucaia – mnemotopul unei experiențe copleșitoare.....	323
4.5.4. Spitalul – o altă mărturie a durerii.....	325
4.6. Limbajul operei literare - rețeaua semiotică a traumei.....	328
4.7. Pădurea spânzuraților - Multiculturalismul unui spațiu literar traumatizant.....	331
4.7.1. Rolul simbolurilor în coagularea identităților.....	338
4.7.2. Identitate românească vs. identitate austro-ungară.....	341
4.7.3. Lectura semiotică a traumei în romanul Pădurea spânzuraților.....	343
4.8. Concluzii.....	349

5. CAPITOLUL 5. TRAUMA MARELUI RĂZBOI ÎNTRE REFERENȚIALITATEA PIERDUTĂ

ȘI MEMORIA RECUPERATĂ PRIN FILM.....351

5.1. Considerații estetice, contemporane asupra filmului Marelui Război.....	351
5.2. Postmemoria.....	355
5.3. Filmografia reprezentativă a Marelui Război.....	357
5.4. Filmul de război românesc.....	361
5.5. Experiența traumatizantă a Primului Război Mondial în filmul contemporan.....	363
5.5.1. <i>Sub dealul 60, (Beneath Hill 60, 2010)</i>	363
5.5.2. <i>Calul de război, (War Horse, 2011)</i>	365
5.5.3. <i>Destine de război, (Private peaceful, 2012)</i>	365
5.5.4. <i>La revedere, acolo, sus, (Au Revoir la-Haut, 2017)</i>	366
5.5.5. <i>Sfârșitul călătoriei, (Journey's End, 2018)</i>	367
5.5.6. <i>1917 – o nouă viziune asupra Marelui Război (2019)</i>	367
5.6. Reprezentarea filmică a traumei.....	372
5.7. Potențialul traumatic al filmelor <i>Regenerarea ('Regeneration', 1997)</i> și <i>Cântecul păsării ('Birdsong', 2012)</i>	376

5.7.1. <i>Regeneration</i>	378
5.7.2. <i>Birdsong</i>	579
5.8. Concluzii.....	380

6. CONCLUZII FINALE. CONTRIBUȚII ORIGINALE. DISEMINAREA REZULTATELOR. DIRECȚII VIITOARE DE CERCETARE.....	383
BIBLIOGRAFIE.....	389
Prezentare bilingvă.....	406

CONTENTS

ARGUMENT.....	15
----------------------	-----------

1. CHAPTER 1. RHETORIC OF CONFESIVE LITERATURE IN THE CONTEXT OF

THE GREAT WAR.....30

1.1. Frontier literature - Theoretical landmarks	30
1.2. A phenomenology of memory.....	32
1.2.1.The historical phenomenon - a decisive revelatory experience through the referential literature.....	35
1.3. Instances of communication in confesional writing	38
1.4. Memorialistics in the Romanian historical-literary context.....	43
1.4.1. Memoirs and Diary.....	45
1.5. Diaristic discourse- theoretical conceptualization	47
1.6. World War I and the literature of the testimonies.....	51
1.6.1. Front experience in the diary	54
1.7.The war between memory , history and fiction.....	58
1.7.1. The novel ... a war diary	60
1.8. Literature memory and trauma.....	63
1.9. Conclusions.....	73

2. CHAPTER 2. TRAUMA - A THEORETICAL APPROACH TO THE VIOLENT MEMORY OF

THE FIRST WORLD WAR 75

2.1.World War I – historical considerations.....	75
2.1.1.Placing World War I in the context of history	79
2.1.2. La Belle Epoque - The quiet before the storm.....	80

2.1.3. The causes that led to the outbreak of World War I.....	82
2.1.4. The beginning of the war.....	84
2.1.5. Romania at war, in 1916.....	84
2.1.6. The consequences of the First World War	87
2.1.7. Guiltiness. The culprits.....	89
2.1.8. Mourning.....	90
2.2. Institutionalized violence.....	93
2.2.1. Violence, death, trauma.....	94
2.2.2. Fear, rage, trauma.....	95
2.2.3. The influence of extreme experiences trauma and its effects on identity, on the unconscious and on the memory of the individual.....	98
2.3. The profile of trauma.....	99
2.3.1 War trauma.....	101
2.3.2. The role of traumatized memory in shaping individual and cultural identities.....	104
2.3.3. Remembrance of trauma - between the need for release and the need for testimony.....	106
2.4. The horrors of the front and the testimonies of the trauma.....	108
2.4.1. The front or the context that generates the traumatic.....	109
2.4.2. The arms of the War – or the instruments of trauma.....	115
2.5. Traumatic memory - expression of the cleavage of individual creative consciousness and socio-cultural alienation	117
2.5.1. Trauma theory and discursive representation.....	122
2.5.2. I (the victim) and the other (the enemy) the semiotic interpretation of the trauma.....	126
2.6. Conclusions.....	130

3. CHAPTER 3. THE TRAUMATIC EXPERIENCE OF THE FRONT IN THE JOURNALS

AND MEMORIES OF THE FIRST WORLD WAR.....	132
3.1. War memorial	132
3.2.Recovering the intrusive past from the war memories of the Romanian combatant.....	137
3.2.1. Grigore Romalo, <i>War notebooks. 1916-1917</i>	144
3.2.2. Gheorghe I. Brătianu, <i>Broken files from the war book</i>	149
3.3.The intersection between individual trauma and cultural trauma. Romanians on other fronts	157
3.3.1. Octavian Tăslăuanu, <i>Three monts on the battlefield</i>	159
3.3.2. Nicolae S. Şucu, <i>The life of a Romanian shepherd in Bulgaria</i>	165
3.3.3. Dumitru Nistor, <i>'My diary.' Sailor's diary from the First World War</i>	172
3.4. Testimonies of foreign combatants on the Romanian frontline	177
3.4.1. Marcel Fontaine, Member of the French Military Mission, <i>War diary.</i> <i>Mission in Romania, November 1916–April 1918</i>	178
3.4.2. Count of Saint-Aulaire, <i>Notes of a former diplomacy representative,</i> <i>In Romania, 1916-1920</i>	181
3.4.3. Gerhard Velburg, <i>Behind the front. The Great War as I saw it.</i> <i>December 1916- June 1918. Notes of a German soldier in</i> <i>Occupied Romania</i>	184
3.5. Imprisonment. A traumatic concentration camp phenomenon.....	186
3.5.1. Concentration camp, a place of brutalization and extermination.....	190
3.5.2. Other testimonies of the detention experience	195
3.5.2.1. Captain Ioan Ciulei, <i>Frontline journal, The Campaign from 1916</i>	195

3.5.2.2. Hanibal Orațiu Dobjanski - prisoner at Sopronnijek in <i>War Memorials</i>	196
3.5.2.3. Dumitru Nistor, ' <i>My Diary. A sailor's diary from World War I.</i> <i>Through the seas of China and Japan (Imprisoned)</i>	196
3.5.2.4. Maior Gh. Caracaș, <i>From the struggle of captivity</i>	198
3.5.3. <i>Letters from the frontline: "Different ways to die: testimonies of the prisoners"</i>	200
3.6. The Intellectuals – The social elite and the memory of The Great War	204
3.6.1. Vasile Th. Cancicov, <i>Memory of the Great War during the German Occupation</i>	204
3.6.2. Raul Dona –The diary of a wanderer.....	210
3.6.3. Grigore Procopiu, <i>Parliament in exile 1916-1918</i>	216
3.6.4. Costin Petrescu. <i>In Iași, during the War</i>	220
3.7. The role of the Church during the Great War.....	223
3.7.1. Homo bellicus versus homo religiosus.....	223
3.7.2. The testimonies of the priests.....	226
3.7.3. The religion and the role of the priest on the Romanian front.....	227
3.7.4. Roman Ciorogaru Bishop.....	233
3.7.5. Raymond Netzhammer, Archbishop in Romania	234
3.8. The trauma of War in the female gender.....	237
3.8.1. The suffering of women or the war behind the battlefield.....	240
3.8.2. The war and the gender.....	241
3.8.3. The woman as a healer.....	247
3.8.4. Female diary discourse during the Great War.....	250
3.8.4.1. Pia Alimăneștianu, <i>Notes from the German Occupation</i>	252

3.8.4.2. Ethel Greening Pantazzi, <i>Romania in light and shadow</i>	254
3.8.5. The diary of the women's war between the place of horrors and the therapeutic instrument	257
3.8.5.1. Arabella Yarka, between the drama of love and the trauma of war.....	257
3.8.6. The Great War through eros and thanatos.....	262
3.8.7. Mary of Romania or the tragic greatness of a Queen.....	265
3.8.7.1. The portrait of the Queen.....	266
3.8.7.2. Queen Mary's war activity.....	268
3.9. Testimonies of children during the First World War.....	273
3.10. Conclusions.....	277

**4. CHAPTER 4. THE FRONT – THE NETWORK OF AN EXCEPTIONAL FICTIONAL UNIVERSE
OR THE DEVOURER OF ILLUSIONS.....279**

4.1. Network theory. Theoretical considerations.....	279
4.2. The War in literature.....	283
4.3. Post- traumatic manifestations of war, coordinates of the fictional network.....	288
4.3.1. Prosopography of war trauma.....	288
4.3.2. Network theory and the study of trauma–landmarks of analysis in the War Literature.....	290
4.3.3. The paradigm of the traumatized actor.....	294
4.3.3.1. The destroyed generation.....	299
4.3.4. Mutilation as a metonymy of post- trauma inadaptability.....	300
4.3.5. Tragedy - trauma relation.....	301
4.3.6. Expectation and irony - trauma inancers	303

4.3.7. Trauma avoidance - A node with multiple connections.....	304
4.4. Poetry of the First World War.....	307
4.5. Quantification of isotopes of post - traumatic stress disorder in fictional space	314
4.5.1. Chronotope of trauma in the network system.....	316
4.5.2. The front, space of death.....	318
4.5.3. Turtucaia – the mnemotope of an overwhelming experience	323
4.5.4. The hospital – another testimony of grief	325
4.6. The language of the literary work - the semiotic network of trauma	328
4.7. <i>The forest of the hanged</i> - The multiculturalism of a traumatic literary space.....	331
4.7.1. The role of symbols in the association of identities.....	338
4.7.2. Romanian identity vs. Austro-hungarian identity.....	341
4.7.3. The semiotic reading of trauma in the novel <i>The forest of the Hanged</i>	343
4.8. Conclusions.....	349

**5. CHAPTER 5. THE TRAUMA OF THE GREAT WAR BETWEEN THE LOST REFERENCES AND
THE MEMORY RECOVERED THROUGH FILMS 351**

5.1. Aesthetic contemporary considerations on the film of the Great War.....	351
5.2. Postmemory.....	355
5.3. Representative filmography of the Great War.....	357
5.4. Romanian films about war.....	361
5.5. The traumatic experience of the First World War in contemporary films.....	363
5.5.1. <i>Beneath Hill 60</i> , 2010.....	363
5.5.2. <i>War Horse</i> , 2011.....	365
5.5.3. <i>Private peaceful</i> , 2012.....	365
5.5.4. <i>See you Up there</i> ,2017.....	366

5.5.5. <i>Journey's End</i> , 2018.....	367
5.5.6. <i>1917</i> – A new perspective on the Great War (2019).....	367
5.6. The filmic representation of trauma.....	372
5.7. The traumatic potential of the movies ' <i>Regeneration</i> ', 1997 and ' <i>Birdsong</i> ', 2012.....	376
5.7.1. <i>Regeneration</i>	378
5.7.2. <i>Birdsong</i>	379
5.8. Conclusions.....	380
6. FINAL CONCLUSIONS. ORIGINAL CONTRIBUTIONS. DISSEMINATION OF THE RESULTS. FUTURE RESEARCH DIRECTIONS.....	383
BIBLIOGRAPHY.....	389
Bilingual presentation.....	406

REZUMAT

Războiul cel Mare sau Războiul Națiunilor a fost un conflict armat la scară mondială. Niciun alt război nu a implicat un număr atât de mare de militari și nu a implicat atâtea victime, ocupând un loc fruntaș pe lista celor mai sângeroase conflicte contorzate de istorie.

Ecourile traumelor Primului Război Mondial se aud astăzi prin literatura memorialistică, prin jurnalele de front, prin scrisori, prin operele literare. Cercetarea noastră cu titlul *Primul Război Mondial – Memoria unui timp traumatizant* își propune, prin analiza unor scrieri cu caracter mnemonic raportate la Primul Război Mondial să ofere o înțelegere articulată a felului în care trauma s-a inserat ca un cod criptat în memoria individului, dar și în cea colectivă, ca un virus care, din când în când, grație unui context favorabil, asemănător evenimentului declanșator de traumă, își pune amprenta pe cele trei niveluri: trup, minte, suflet, afectând întregul sistem prin experiența copleșitoare.

În acest sens jurnale, memorii de război, romane și filme pe această temă au fost analizate, pentru prima oară, în corpore, în această lucrare, cu accent pe imaginarul traumatic recuperat din detaliile realităților sociale, politice, culturale, personale cu care autorii s-au confruntat în mod direct.

Este nevoie de aceste demersuri, de recuperare a memoriei prin paginile de jurnale, scrisori, memorii, nu pentru crearea unei stări nostalgice, a unei obsesii a 'eternei reînțoarceri', ci pentru a încerca vindecarea unor traume atât individuale, cât și, mai ales, colective. Memoria nu este un dat de sine stătător, ea trebuie înțeleasă în sens fenomenologic având intenționalitate și fiind conștientizată. Mai mult, memoria este interrelaționată cu realitatea exterioară a individului careia i se adresează prin mărturie/mărturisire. Așadar, evenimentele trăite de către participanții la Primul Război Mondial capătă funcționalitate prin conștientizarea nevoii de a fi împărtășite, destinate cuiva, poate prezentului perpetuu. Tocmai acest principiu al intenționalității care caracterizează demersul de mai jos, face ca experiența trecută a războiului să nu fie păstrată în memorie doar ca o experiență consumată și cristalizată în timpul trecut, ca într-o arhivă, ci să se reactualizeze permanent, să devină un etalon, un punct de reper.

Cercetarea nu-și fixează ca finalitate descrierea exhaustivă a întregii literaturi memorialistice de război din secolul al XX-lea, demers aproape imposibil din cauza unui

număr impresionant de texte care au văzut lumina tiparului fie în timpul vieții autorilor, fie la mai mulți ani după moartea acestora. Însă următoarea convingere a reprezentat punctul de plecare al demersului nostru.

O caracteristică importantă a lumii noastre este diversitatea. Ea nu înseamnă risipă și depărtarea de un iluzoriu nucleu, ci poartă în sine esența libertății și a complexității. În acest sens, chiar dacă aș merge pe cărări străbătute înaintea mea de alți teoreticieni, voi încerca să o fac în stil propriu, având convingerea că acolo unde există o multitudine de posibilități se mai pot afla întotdeauna alte elemente noi și originale.

Așadar, au fost analizate scrierile considerate de noi reprezentative pentru această categorie a genurilor biograficului din perspectiva potențialului traumatic sau pentru a ilustra componenta identitară și imagologică a traumei de război, așa cum întâlnim în selecția reprezentativă pentru tema propusă, a jurnalelor și a memoriilor aparținând unor categorii sociale, culturale, de gen, profesionale, relevante: combatanți români; combatanți străini pe frontul românesc; intelectuali români; preoți; femei; copii ș.a., care au fost trecute în revistă în primul capitol și analizate în detaliu în capitolul al III-lea.

Cercetarea a urmărit, de asemenea, stabilirea genului proxim și a locului ocupat de memoriile și jurnalele de război în genurile biograficului precum și relevanța conceptului de memorie în raport cu diferite tipuri de scriitură.

Demersul nostru s-a orientat pe câteva direcții de lucru care, văzute dintr-o perspectivă convergentă, asigură pe de o parte, o sistematizare a informațiilor teoretice și metodologice asupra scriiturii mnemonice pe fondul căreia să poată fi identificate particularitățile ce trasează o posibilă poetică a memoriei, iar pe de altă parte, prin asocierea practic – aplicativă a conceptului de traumă cu un corpus de texte considerate de noi reprezentative pentru dinamica, complexitatea și diversitatea memoriilor de război, dar și cu un segment reprezentativ aparținând ficțiunii și filmografiei Marelui Război, să permită nu doar validarea componentei teoretico – metodologice, ci și ilustrarea vie a ipostazelor concrete ale unor experiențe traumatizante din Primul Război Mondial.

Toate aceste scrieri au ceva în comun: sunt concepute în același context cultural, politic sau social, al experiențelor dramatice ale Marelui Război, care-și lasă amprenta asupra întregului imaginar biografic, dar și asupra modului în care trauma îl influențează pe cel care scrie.

Scopul fundamental al demersului nostru științific îl constituie identificarea unor tipare comportamentale și psihologice provocate de traumele războiului sau decelarea acelor mecanisme corporale, cerebrale, sociale asupra cărora trauma a avut un impact

major și nu în ultimul rând, descoperirea amprentelor subliminale ale traumei în memorie, în limbaj, în cadrul literaturii memorialistice, literaturii de ficțiune sau în filmul artistic dedicat Marelui Război. Dar de ce s-ar impune și ar fi importantă o astfel de abordare de studiu? Răspunsul devine, inevitabil, o necesitate în contextul sociocultural actual. Pentru a găsi soluții de vindecare, pentru a găsi căi de alinare a suferinței umane, pentru a împăca individul cu sine însuși și societatea cu istoria sau prezentul cu trecutul pentru a avea un viitor. De asemenea, a cunoaște, a identifica, a încerca să înțelegi efectele traumatizante ale evenimentelor tragice asupra individului, dar și asupra societăților, devin obiective obligatorii și pot să ofere modalități viabile de a răspunde corect unor astfel de provocări majore ale istoriei, de a combate, de a limita, de a vindeca sechelele fizice și psihice iminente. Astfel de evenimente dramatice, cu o magnitudine uriașă se petrec chiar în zilele noastre. Iar Pandemia de Covid-19 rezevizintă o realitate crudă, omniprezentă, o criză majoră și unul dintre cele mai prolifiche generatoare de traumă la nivel mondial din toate timpurile, afectând populația, la nivelul sănătății mintale, la o scară mai mare decât cel de-Al Doilea Război Mondial și pentru un timp foarte îndelungat, după cum susținea Tedros Adhanom Ghebreyesus, directorul general al Organizației Mondiale a Sănătății (OMS), într-o conferință la începutul lunii martie 2021.

Așadar, încă de la început trebuie pusă în discuție latura socială a evenimentului deoarece, noi credem, că există o legătură intimă între reacțiile individului la traumă și cele ale mediului social, dacă evenimentul declanșator a fost de anvergură și a avut un impact major. Iar Primul Război Mondial a avut un impact major atât geografic, cât și temporal, suficient încât să marcheze nu numai o colectivitate restrânsă, dar mai ales întreaga societate omenească pe parcursul unui întreg secol. Astfel că emoții precum frica, spaima, furia, depresia, pierderea energiei vitale și manifestări comportamentale violente sau autodistructive și repetitive au caracterizat atât individul, dar mai ales societatea, cu precădere în perioada interbelică, efectele devastatoare ale unor astfel de reacții și lipsa unor soluții de vindecare văzându-se în cel de-Al Doilea Război Mondial și mai târziu în celelalte evenimente majore care au marcat întreg secolul al XX-lea: crizele economice din 1929, criza petrolului din 1970, regimul comunist, războaiele din Coreea, Războiul din Vietnam, terorismul din zilele noastre etc.

În Argument a fost justificată alegerea temei, noutatea și originalitatea demersului, precum și câteva precizări metodologice. Literatura confesivă în general, teoriile traumei și ale rețelelor constituie domenii de cercetare actuale, însă nu există un studiu care să ofere o imagine interconectată a celor trei domenii asupra Primului Război Mondial. Prin

urmare, lucrarea își dorește să expună modul în care Primul Război Mondial a rămas în memoria colectivă a românilor, atât prin analiza unor documente cu caracter memorialistic, cât și prin experiențele transpuse artistic de către scriitorii și regizorii care au trăit sau care au luat contact direct și indirect cu această experiență terifiantă a frontului.

Partea cea mai consistentă a tezei o reprezintă rezultatele cercetării, ceea ce se poate cuantifica, reprezentând, de altfel, și concretizarea obiectivelor urmărite în cadrul demersului științific.

Astfel, în ceea ce privește **obiectivele investigației**, care vor fi realizate și prezentate separat în fiecare capitol al lucrării, ne-am propus, la început, identificarea la nivelul literaturii memorialistice a unor mecanisme critice care implică o hermeneutică pluriperspectivistă dezvoltată în jurul conceptului de memorie. De asemenea, am considerat necesară punerea în lumină a unor repere teoretice care țin de psihologia traumei, necesare investigării materialului ales. În continuare ne-am propus analizarea unui bogat corpus de texte memorialistice și diaristice aparținând celor care au experimentat ororile războiului pe axa traumă – impact psihosocial – clivaj ontologic – metamorfoză la nivel gnoseologic. Un alt obiectiv ar fi cercetarea prin teoria rețelelor a ansamblului categoriilor semiotice, semantice și stilistice ale conceptului de traumă în operele literare având ca temă războiul. Iar în final am vizat recunoașterea formelor imaginarului traumatic la nivelul filmului dedicat Primului Război Mondial.

Metodologia cercetării

Orice demers științific are la bază o metodologie de cercetare specifică ce cuprinde metodele și tehnicile utilizate în vederea îndeplinirii obiectivelor stabilite. Aceste metode și instrumente de cercetare sunt diverse și variază de la un capitol la altul. Primul pas a fost identificarea ariei generale de cercetare și anume abordarea la nivel interdisciplinar a memoriei traumatizate a Primului Război Mondial. Așadar, metodologia de lucru în cazul tezei *Primul Război Mondial – Memoria unui timp traumatizant* s-a caracterizat prin diversitate și inedit.

Astfel, au fost folosite metode cantitative (explicative de tip pozitivist); metode calitative, comprehensive: observația, studiul de caz; metode de intersecție: analiza documentelor. De asemenea, au fost utilizate: metoda deducției, comparației, inducției și sintezei, metode specifice studiului operei literare, precum descriptivă, istorico-literară, hermeneutică, semantico-textuală.

În ceea ce privește cercetarea aplicată asupra fenomenelor memoriei, traumei, a fost abordat studiul în diacronie – metode longitudinale: analiza fenomenelor în evoluția lor (de exemplu, analiza biografică, studiul de caz), dar și studiul în sincronie – metode transversale – analiza fenomenelor la un moment dat, într-o anumită perioadă, într-un anumit context.

Prin îmbinarea acestor metode de cercetare am încercat să realizăm o sinteză a literaturii memorialistice dedicate memoriei traumatizante a Marelui Război.

Baza științifică și metodologică este reprezentată de studiile literare, de cele critice, de cele de teorie și istorie literară, alături de cele memorialistice, psihologice, filmologice.

Noutatea cercetării e susținută, în primul rând, de abordarea pluriperspectivistă a teoriei traumei, dar și a memoriei în contextul aplicării asupra temei războiului.

Tema aleasă a necesitat un cadru teoretic complex, care a condus la o abordare multidisciplinară, valorificând date din studii de specialitate din domenii diverse: teorie, critică și istorie literară, psihocritică, critică sociologică, psihanalitică, istoria mentalităților, istoria artei, psihologie, psihiatrie etc.

De asemenea, ineditul acestei lucrări constă și în dezvăluirea mecanismelor care fac posibilă decelarea traumei la nivelul limbajului, având ca scop explicarea efectului memoriei traumatizante asupra conștiinței individului, dar și asupra conștiinței colective. În domeniul contribuțiilor originale se înscrie și aplicarea teoriei rețelelor în studiul traumei la nivelul literaturii de război.

În ceea ce privește originalitatea demersului nostru științific, este vorba despre o încercare de extrapolare și de aplicare a teoriei rețelelor a lui Albert-László Barabási, la nivelul operei literare, având ca finalitate identificarea acelor relații și conexiuni țesute în jurul conceptului de traumă de război. Opera literară este un univers în care majoritatea componentelor sunt foarte bine conectate. Aceste piese par a fi ale unui uriaș puzzle, interacționând. Aceste piese formează rețelele, iar cuvântul rețea este cheia. În literatură, este interesant de văzut cum se constituie, cum arată, cum evoluează astfel de rețele ale războiului, ale traumei. De aceea, se pot realiza hărți ale diferitelor tipuri de relații care se stabilesc la nivelul instanțelor comunicării narative, subiectului operei literare, la nivelul cronotopului, la nivelul limbajului și al stilului operei literare, având în centru experiența traumatică a războiului.

Structura lucrării

În vederea atingerii obiectivelor pe care ni le-am propus, am planificat demersul nostru științific în mai multe etape, acestea fiind reflectate în cele cinci capitole, urmate,

fiecare, de concluzii. Cele cinci subdiviziuni ale lucrării sunt precedate de un argument, iar, la sfârșit, concluzia reia cele mai importante idei, realizări, structuri ale lucrării și prezintă potențiale piste de cercetare în viitor.

În primul capitol, predominant teoretic, intitulat *Retorica literaturii confesive în contextul Marelui Război*, ne-am propus să conturăm, așa cum sugerează titlul primului subcapitol, reperete teoretice cu privire la literatura de frontieră, punând accent pe relevarea conceptului de memorie în contextul experiențelor Primului Război Mondial. A recuiera memoria a ramas un interes constant al istoriografiei si istoriei literare, iar acest lucru se poate face prin supunerea atenției asupra rolul memorialisticii în societate. Așadar, am încercat să oferim câteva reperi teoretice în abordarea textelor de frontieră. Au fost utilizate cercetări temeinice în domeniu: Maurice Blanchot, *Jurnalul intim și povestirea*, Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea*, Jean Rousset, *Jurnalul intim, text fără destinatar*, Philippe Lejeune, *Pactul autobiografic*, Eugen Simion, *Genurile biograficului*, *Ficțiunea jurnalului intim*, Mircea Iorgulescu, *Ispita memorialistică*, Mircea Mihăieș, *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea* ș.a.

De asemenea, prezentul capitol s-a focusat pe realizarea unui construct teoretic, punând în discuție și alte noțiuni cheie foarte interesante precum: amintire, ficțiune și autoficțiune, mărturie, document, jurnal, traumă, toate acestea făcând parte din impresionantul creuzet al literaturii de frontieră, având cel puțin două obiective majore: pe de o parte, explorarea retrospectivă și recuperarea estetică a unui timp traumatizant - Primul Război Mondial, iar pe de altă parte decelarea unor mecanisme critice capabile să argumenteze necesitatea unei hermeneutici, a unui mod de a înțelege raportarea esențială a omului contemporan la o epocă tragică, încercând să dezvăluie și să explice mistere neconsumate, traume nevindecate și tensiuni nedefinite încă, produse de întâlnirea individului cu experiențele limită și de ciocnirea unor civilizații diferite.

Punctul de plecare al demersului nostru ar putea fi surprinderea modului în care principalele concepte ale fenomenologiei ar putea fi implicate în studiul genului biograficului și al memoriei traumatice. Însă, pentru a pătrunde mai ușor în cadrul acestei problematice a fost nevoie, mai întâi, de lămurirea câtorva principii de bază ale fenomenologiei clasice, așa cum le cunoaștem de la Edmund Husserl, părintele acestei metode științifice.

Fenomenologia husserliană are la bază următorul principiu de intenționalitate: orice conștiință este conștiință a ceva. Această maximă se constituie și în punctul de

plecare al abordării fenomenologice a memoriei din perspectiva lui Paul Ricoeur, abordare care va fundamenta teza noastră.

Cu alte cuvinte, conștiința (imanentul) este cea care fundamentează lumea și nu realitatea exterioară acesteia (transcendentul). Conștiința este capabilă să creeze o obiectivitate care rezultă tocmai din faptul că esența obiectului este constituirea lui în conștiință. După Husserl, unica realitate a obiectului e însuși actul esențial de conștiință, care îl constituie transcendent. Extrapolând la nivelul experiențelor de tip mnemonic, fundamentarea și validarea fenomenologică a acestora se face tocmai prin percepția timpului ca durată immanentă. Memoria, atât în ipostaza de amintire (*mneme*), cât și în cea de efort de a-ți aduce aminte (*anamnesis*) se află în strânsă legătură cu timpul trecut („dimensiunea obiectuală a memoriei”) și este fundamental reflexivă. A-ți aduce aminte de ceva presupune amintirea de sine, presupune conștiința plasării eului în timpul rememorat și raportarea tuturor percepțiilor, senzațiilor, fenomenelor de atunci la un sine. Însă fenomenologia memoriei nu-l plasează și nu îl lasă numai pe ego în centrul preocupărilor sale, ci va crea o corelație intențională între actul conștiinței (*noetic*) - de a-și aminti și rezultatul acestui act (*noematic*) - ceea ce a fost amintit. „Amintirea evenimentului are ceva paradigmatic în măsura în care ea este echivalentul fenomenal al evenimentului fizic”¹, spune Paul Ricoeur.

Lucrurile apar conștiinței noastre într-un act intențional (de exemplu, amintirea), ele fiind deci obiecte intenționale. Conceptul de intenționalitate, care constituie fundamentul fenomenologiei, poate fi exemplificat și prin actul amintirii, iar cel mai adesea prin memorie. Heidegger spunea că există lucruri (fenomene) doar acolo unde există ochi care să le vadă. Dacă astăzi nu vom avea deschiși ochii memoriei spre continuumul spațiu-timp al Primului Război Mondial, fenomenologic vorbind, acest moment traumatic al istoriei nu va fi niciodată un obiect intențional, ci va risca să devină doar un obiect independent de vreo conștiință.

Așadar conștiința scrisului, a rememorării prin poveste, devine un act de obiectivare la nivelul conștiinței a traumei provocate de evenimentele tragice din timpul Marelui Război.

De asemenea, au fost prezentate caracteristicile și specificul textului de tip confesiv, mai ales în ceea ce privește relația jurnal – memorii – literatură alături de o conceptualizare teoretică a discursului diaristic (au fost specificate funcțiile jurnalului,

---

¹ Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea*, traducere de Ilie Gyursik și Margareta Gyuresik, Ed. Amarcord, Timișoara, 2000, p.40.

legile și principiile de funcționare: calendaritatea, simultaneitatea, fragmentarismul, problema destinatarului etc.), materializate în subcapitole precum: *Instanțele comunicării în scriitura confesivă*, *Memoriile și jurnalul*, *Discursul diaristic - conceptualizare teoretică ș.a.*

Textul autoreferențial surprinde atât elementul personal, al vieții celui în cauză, dar și contextul social în care se plasează. De la realitatea întâmplărilor banale până la înregistrarea și descrierea marilor evenimente social-economice și politice ale acelor vremuri, relatările memorialiștilor constituie oglinzi fidele ale unui timp niciodată surprins în totalitatea sa. În acest sens, evenimentele cruciale ale istoriei au născut pagini memorabile surprinzând emoția timpului prezent și oferind, într-o viziune pur personală, posibilitatea scrutării originale a viitorului. Un astfel de moment important a fost Primul Război Mondial. Au existat astfel, memorialiști, diariști din aproape toate categoriile sociale: de la avocați, medici, politicieni, la preoți, soldați, ofițeri, comandanți. Toți aceștia și-au mărturisit ideile, dar și modul în care s-au confruntat cu evenimentul traumatizant.

Astfel, noțiunile teoretice au fost ilustrate cu exemple din literatura mărturiilor Marelui Război, fiind valorificate în egală măsură fragmente reprezentative din jurnale, memorii, scrisori cuprinse în volumul *Scrisori de pe front* de Mirela Florian, în subcapitolele *Primul Război Mondial și literatura mărturiilor* sau *Experiența frontului în jurnal*.

Din tumultuoasa experiență a frontului s-au născut și opere literare de mare valoare. O trăsătură comună, importantă a acestor cărți ar fi că autorii, de cele mai multe ori ei înșiși combatanți, surprind fața adevărată a războiului, aceea lipsită de orice urmă de eroism, folosindu-se chiar de propriile notații testimoniale.

Subcapitolele *Războiul între memorie, istorie și ficțiune* și *Literatură, memorie și traumă* au expus, pe scurt, câteva realizări mai importante ale romanului de război (*Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* de Camil Petrescu, *Focul* de Henri Barbusse și *În furtuni de oțel* de Ernst Jünger) și au prezentat modul în care a fost, este perceput războiul în conștiința oamenilor sau ce sechele și traume a lăsat memoria acestuia în literatură.

Al doilea capitol al lucrării constituie o analiză de concept, ce însușește teoriile referitoare la traumă. Abordarea interdisciplinară are drept provocare dificultatea de a cuprinde termenul de traumă sub cupola unei singure definiții. Putem observa multitudinea de sensuri pe care le capătă conceptul de traumă. El este privit prin prisma a diferite domenii de cercetare: psihologie, psihocritică, psihanaliză.

Acest capitol aduce în discuție, în primul rând, reperele istorice ale Primului Război Mondial, începând cu plasarea conflictului în contextul istoriei, cauzele, izbucnirea, desfășurarea, consecințele, vina, doliul, violența. Aceste lămuriri teoretice sunt necesare pentru a putea preciza contextul apariției traumei în urma experiențelor terifiante ale războiului.

În subcapitolele următoare s-a încercat alcătuirea unui profil teoretic al traumei, cu precizarea influenței traumei experiențelor extreme și efectele acesteia asupra identității, inconștientului și memoriei individului.

Rememorarea traumei – între nevoia de eliberare și necesitatea mărturiei constituie un subcapitol important și un preambul la examinarea ororilor frontului prin prisma teoriei traumei în texte autoreferențiale și mărturii ale combatanților.

Amintirea evenimentelor tragice, traumatice a fost de-a lungul timpului cauza apariției sentimentelor de frică, groază, frustrare, furie, ură, răzbunare. Încă din Antichitate, tragediile grecești ale lui Eschil, Sofocle, Euripide, în literatura sumerobabiloniană, *Epopoea lui Ghilgameș*, evenimentele traumatizante, efectele devastatoare ale amintirii acestora asupra comportamentului uman au constituit teme majore și epicentre reale ale experienței umane.

Așadar, oamenii au suferit și au fost copleșiți de multe ori din cauza evenimentelor care au atentat asupra vieții lor. Fie că au fost accidente, abuzuri, cataclisme, dezastre naturale sau războaie, toate aceste șocuri asupra organismului pot modifica echilibrul biologic, psihologic și social al unui om într-un asemenea grad, încât amintirea unui anumit eveniment poate să modifice și să domine toate celelalte experiențe, alterându-i modul în care apreciază momentul prezent. Cu alte cuvinte, trecutul sau amintirea trecutului interferează cu prezentul, denaturând percepțiile, deturnând atenția de la realitatea prezentului și contaminând-o cu reverberațiile unei lumi a trecutului cu ecourile unor fantasmе care ne bântuie. Astfel, 'tirania trecutului' provoacă trauma prezentului.

În subcapitolul *Teoria traumei și reprezentarea discursivă* se abordează semnificația traumei în literatură și relația dintre traumele individuale și culturale, pornind de la studiile uneia dintre primele cercetătoare în domeniul studiilor critice privind trauma, Cathy Caruth, prin cartea *Unclaimed experience. Trauma, Narrative, and History*.

Se menționează că experiențele traumatice atât individuale, cât și marile evenimente istorice marcante, la nivel de masă, nu etalează trauma propriu-zisă în mod direct, ci prin referențialitate întreruptă, ca absență recurentă. Latența și disocierea traumei perturbă capacitatea de a înțelege pe deplin sau de a reprezenta o experiență traumatică.

Trauma ca și concept de critică literară se bazează pe ideea că un eveniment dureros, o experiență extremă va produce o sincopă atât în limbaj, cât și în conștiință, acest clivaj având consecințe de lungă durată. Astfel, experiența care scapă de zona conștientului și nu poate fi verbalizată va provoca suferință psihicului, incapabil să o actualizeze prin memoria voluntară. Prin urmare, în literatura memorialistică de război experiențele dureroase nu afișează direct traume, ci prin referențialitate întreruptă, ca absență recurentă sau prin figuri recurente care surprind referențialitatea fracturată ca indicator al trecutului traumatizat. În acest sens, putem admite că limbajul, asocierile de semnificații, semiotica, stilistica, semantica, toate acestea au capacitatea de a oferi multiple interpretări ale experiențelor traumatice și de a le media pe plan textual.

Caruth analizează potențialul retoric al figurilor recurente care surprind referențialitatea fracturată indicând trecutul traumatizant relevat prin memorie. În acest sens, am observat că la majoritatea memorialiștilor, care și-au transcris experiențele de război, boala (holera, tifosul), despărțirea de familie, foametea, frigul, abrutizarea, raportarea la divinitate, toate aceste elemente sunt recurente în discursurile lor memorialistice și recompun atât la nivel individual, cât și la nivel colectiv, trauma.

Evoluția teoriei traumei în critica literară este legată inevitabil de alte domenii științifice precum istoria, memorialistica, psihologia, psihanaliza, literatura, neurobiologia, lingvistica, semiotica ș.a. Caruth aduce în discuție abordarea neurobiologică a psihiatrului Bessel van der Kolk (cunoscut cercetător olandez în domeniul tulburării de stres posttraumatic), pentru a explica efectul memoriei asupra conștiinței. Este vorba de incapacitatea individului traumatizat de a reda prin limbaj coerent ceea ce s-a întâmplat. Este acea 'teroare fără grai', care exclude posibilitatea amintirii narative în memorie, deoarece evenimentul nu poate fi orgaizat la nivel lingvistic.

Așadar, pe lângă factorii psihologici, sociali, care influențează percepția unei experiențe traumatice, există și domeniul limbajului care poartă cu sine amprenta acelei experiențe.

Limbajul, asocierile de sensuri, simbolistica, într-un cuvânt, teoriile semiotice au capacitatea de a oferi multiple interpretări ale experienței traumatice. Evenimentul traumatic poate, astfel, să fie reprezentat la nivel textual, mediat prin limbaj. Un astfel de demers a avut loc în ultimul subcapitol intitulat *Eu (victima) și celălalt (inamicul) – interpretarea semiotică a traumei*, în urma căruia am descoperit că universul traumei din textele memorialistice de război este unul foarte vast și reprezintă un sistem de semne foarte complex, alcătuit din indici, simboluri, iconuri, recunosciibile și decelabile la nivel

textual printr-o serie de procese și de relații semiotice între semnificat și semnificant (în vizunea și terminologia lui Ferdinand de Saussure) sau între semnul însuși, obiectul reprezentat și interpretant (în concepția lui Charles Sanders Peirce)

Capitolul al treilea

Prin abordările la nivelul științelor cognitive, literatura memorialistică devine, așadar, o potențială sursă de date importante cu privire la impactul războiului asupra individului, asupra societății, asupra istoriei și, de asemenea, poate deveni o cale de vindecare pentru mulți oameni prin narativizarea memoriei traumatizate.

Trauma poate fi explorată prin intermediul acestor scrieri de război, beneficiind în același timp și de o mai bună înțelegere a efectelor psihologice ale războiului, dar și de validitatea unor teorii științifice.

Demersul nostru științific a decelat în imensul și eterogenul material autobiografic apărut cu atâta fervoare, mai ales, după cenzura impusă de ocupația germană, din timpul războiului, dar mai ales după anul 1989, când are loc căderea comunismului, identificând diferite tipuri de autori de literatură memorialistică. Această taxonomie a operat într-un corpus consistent de texte și a fost construită în funcție de câteva criterii socio-culturale: naționalitate, sex, statut social, cultural, profesie etc.

Așadar, în acest capitol vast, de altfel, cel mai întins în economia lucrării, intitulat *Experiența traumatizantă a frontului în jurnalele și memoriile Primului Război Mondial*, după lămurirea câtorva aspecte teoretice cu privire la importanța studierii memorialisticii de război în contextul cercetărilor actuale, au fost oferite diferite unghiuri de vedere în redarea evenimentelor, prin utilizarea metodei analizei de conținut și prin structurarea pe câteva paliere, acestea constituindu-se în subcapitole, fiind analizate mărturiile următoarelor categorii, capabile să furnizeze cititorilor noi căi de înțelegere a traumei de război din multiple perspective:

1. Militari români, combatanți în Marele Război Mondial atât pe frontul românesc, cât și pe alte fronturi, în alte armate, de la simplii soldați, până la cei care au jucat un rol militar esențial. Menționăm aici câteva realizări memorialistice notabile: Volumul de memorii de război, *Viața pe front în scrieri personale*, editat de Anemari Monica Negru, Grigore Romalo, *Carnete de război, 1916 – 1917*, GH.I. Brătianu, *File rupte din cartea războiului*, Octavian Tăslăuanu, *Trei luni pe câmpul de războiu*, Nicolae S. Șucu, *Viața unui cioban român în Bulgaria în vremuri de război 1908-1918*,

Dumitru Nistor, *Jurnal de marinar din Primul Război Mondial. Prin mările Chinei și ale Japoniei* ș.a.;

2. Viziunea memorialistică a combatantului străin asupra spațiului mentalitar românesc în timpul Marelui Razboi: Marcel Fontaine, Membru al Misiunii Militare Franceze, *Jurnal de război. Misiune în România, noiembrie 1916 – aprilie 1918*, Contele de Saint-Aulaire. *Însemnările unui diplomat de altădată, în România, 1916 – 1920*, Gerhard Velburg. *În spatele frontului. Marele Razboi așa cum l-am văzut eu. Decembrie 1916 – Iunie 1918. Însemnările unui soldat german în România ocupată*;
3. Mărturiile tragice ale prizonierilor de război: Maior Gheorghe Caracaș, *Din zbuluciumul captivității. De la 3 noiembrie 1916 până la 30 iunie 1918*, George Topârceanu, *Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Planina (episoduri tragice și comice din captivitate)*, Mirela Florian, *Scrisori de pe front (capitolul. Mai multe feluri de a muri: mărturii ale prizonierilor)*, Hanibal Orațiu Dobjanski, *Memoriale de război (Războiul Balcanic, Primul Război Mondial, Al Doilea Război Mondial)* etc.;
4. Dramele intelectualilor români surprinse în jurnalele și memoriile Marelui Război: Vasile Th. Cancicov, *Jurnal din vremea ocupației. Impresiuni și păreri personale din timpul Războiului României* (2 Volume), Raul Dona, *Jurnalul unui medic militar 1917–1918*, Grigore Procopiu, *Parlamentul în pribegie 1916-1918. Amintiri, note și impresii*, Costin Petrescu, *La Iași, în timpul războiului, 1916-1917. Însemnările unui pictor refugiat* ș.a.;
5. Trauma războiului în memoriile clerului din România: Mirela Florian, *Scrisori de pe front (capitolul Memorii ale preoților militari)*, Raimond Netzhammer, *Arhiepiscop în România, Jurnal de război, 1914 – 1918* ș.a.;
6. Experiențele copleșitoare ale războiului în jurnalele feminine din România: Pia Alimăneștianu, *Însemnări din timpul ocupației germane (1916 – 1918)*, Ethel Greening Pantazzi, *România în lumini și umbre (1909 – 1919)*, Arabella Yarka, *Jurnal intim, Maria Regina României, Jurnal de război. (3 volume)* ș.a.;
7. Mărturiile traumatizante ale copiilor din timpul Primului Război Mondial.

Capitolul al patrulea, Frontul – Rețeaua unui univers ficțional de excepție sau devoratorul de iluzii, se concentrează pe înțelegerea actuală a traumei de război folosind literatura de ficțiune ca interfață. Am încercat să avem o bună percepție a impactului

asupra memoriei a experiențelor de război. Milioane de oameni sunt afectați de trauma războiului, iar efectele traumatice ale experienței de război pot fi înregistrate prin istorie sau, în special, prin literatură.

Prin acest capitol am încercat să demonstrăm că, pentru a recunoaște trauma de război, este esențial să se dezvolte o înțelegere nu numai asupra perspectivei individuale, ci și asupra modului în care literatura influențează rezultatul experienței individului sau impactul asupra întregii societăți, cu scopul special de a nu uita trecutul. Este, de fapt, bătălia pentru recuperarea estetică a unui timp traumatizat.

Cercetarea a pus în discuție, de asemenea, problematica tulburării de stres post-traumatic ca element esențial al traumei de război și modul în care această afecțiune mentală a apărut în câteva opere literare celebre legate de Primul Război Mondial, ai căror autori se aflau pe câmpul de luptă sau în spatele acestuia. În acest sens, menționăm în literatura română: Camil Petrescu și Hortensia Ppadat-Bengescu, Ernst Jünger, Erich Maria Remarque, poeții englezi: Wilfred Owen, Siegfried Sassoon, Robert Graves ș.a. în literatura străină.

În altă ordine de idei, aplicarea teoriei rețelelor în studiul traumei la nivelul literaturii de război reprezintă un alt obiectiv al capitolului al patrulea al cercetării noastre și, în același timp, o provocare interdisciplinară, originală atât pentru teoria literară și pentru critica literară actuală, cât și pentru istorie, psihologie, medicină, matematică și alte științe exacte.

Teoria rețelelor a fost promovată de către fizicianul Albert Barabási, prin cartea *Linked, - Noua știință a rețelelor*. În cartea lui Albert-László Barabási se sugerează că într-o lume a deconstrucției, a destructurării, fragmentării și atomizării, este foarte dificil să reconstruiești întregul după ce ai încercat sute de ani să înțelegi rolul fiecărui mecanism, pentru a avea, astăzi, o imagine de ansamblu a unei suprarețele în care „nimic nu se întâmplă izolat, iar majoritatea evenimentelor și a fenomenelor sunt conectate, cauzate sau interacționează cu un număr uriaș de alte piese ale acestui puzzle universal extrem de complex.”²

În acest sens, noutatea demersului științific ar avea ca fundament ideea că o suprarețea poate fi considerată și trauma de război, o aglomerare uriașă de noduri interconectate prin legături de tip cauză-efect, cum ar fi evenimente care amenință direct viața, integritatea corporală și mentală a indivizilor sau la care aceștia au fost martori,

---

² Albert-László Barabási, *Linked, - Noua știință a rețelelor*, traducere de Marius Cosmeanu, Editura Brumar, Timișoara, 2017, p.12.

precum și urmările unor astfel de situații, fenomene psihice, reacții asociate cu experiența traumei, de exemplu, depresia, tulburarea de stres post-traumatic cu toate manifestările ei clinice.

O astfel de comunitate a traumei ar putea fi 'generația pierdută' (aceea a supraviețuitorilor Marelui Război), în a cărei paradigmă se pot încadra multe dintre personajele din literatura inspirată de Primul Război Mondial.

În abordarea inedită a traumelor Primului Război Mondial prin intermediul teoriei rețelelor, am putea pleca de la ideea că istoria conflictelor este una dintre cele mai complexe sisteme de rețele ale societății omenești, echivalentă cu ceea ce oamenii de știință din domeniul astronomiei numesc 'supercluster' (adică super-roii de galaxii care conțin grupuri numeroase de galaxii și sunt printre cele mai mari structuri din univers). Iar marile evenimente istorice petrecute în lume, de-a lungul timpului funcționează ca rețele vaste interconectate la rândul lor într-o multitudine de forme și legături. Astfel, Primul Război Mondial formează o rețea complexă de evenimente, relații sociale, economice, transformări majore de ordin politic, militar, religios, geografic, cultural, științific ș.a., rețea care avea să acționeze, să influențeze lumea aproximativ un secol, după aceea.

Iar transmiterea experiențelor traumelor existențiale și a celor de pierdere (a unei rude foarte apropiate, a unui prieten, camarad) se face de la o generație la alta și se integrează în marea aglomerare a rețelei traumei de război. Și nu de puține ori se va adevăra o altă lege a traumei: violența naște violență.

Studiind trauma fiecărui personaj din romanele de război și punând apoi laolaltă aceste fragmente de trăire individuală a experienței frontului se poate ajunge la schițarea unui *profil al traumei de război* ca o rețea la nivel global, având ca scop evidențierea unei probleme esențiale, înțelegerea resorturilor care conduc spre vulnerabilitatea omului în fața omului, în fața istoriei, în fața timpului. Pentru acest demers a fost nevoie de un corpus consistent de texte literare atât din literatura universală, cât și din literatura română, care au constituit baza materialului de cercetare în ceea ce privește decodarea efectelor traumei în literatura de război.

Astfel, în romanul universal, tema Primului Război Mondial și a consecințelor traumatizante ale acestuia asupra individului sau asupra societății omenești a cunoscut realizări estetice de excepție în mai toate literaturile lumii printre care amintim: în literatura franceză – *Focul* de Henri Barbusse; în literatura germană – *În furtuni de oțel* al lui Ernst Jünger, *Nimic nou pe frontul de vest* de Erich Maria Remarque, *Cazul sergentului Grișa* de Arnold Zweig ș.a.; în literatura engleză și americană – *Adio la toate acestea* de

Robert Graves, *Adio, arme* de Ernest Hemingway, *Moartea unui erou* de Richard Aldington ș.a. Iar în literatura română avem câteva realizări de excepție, devenite opere clasice ale literaturii noastre, prin *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* de Camil Petrescu, *Pădurea spânzuraților* de Liviu Rebreanu, *Întunecare* de Cezar Petrescu, *Balaurul* de Hortensia Papadat-Bengescu, *Strada Lăpușneanu* de Mihail Sadoveanu.

Există o categorie de ficțiuni literare aparținând unor autori români, combatanți în Marele Război, mai puțin cunoscute publicului, dar care oferă un potențial extraordinar narativ, documentar, istoric, traumatic, psihologic. Amintim aici: *1916* de Felix Aderca, *Fata moartă* de Ioan Missir ș.a.

În toate aceste creații literare, dar și în multe altele, la fel de valoroase, pe care nu le-am mai amintit, recunoaștem efectele traumatizante ale războiului. Am încercat, așadar, să zugrăvim tabloul infernal și total al frontului care este compus din descrierile suferințelor fizice și psihice pe care actantul le trăiește sau cărora le este martor. Victimele orgiilor de suferință, aceste personaje trăiesc efectul traumatizant al războiului, care se manifestă, singular, printr-o simptomatologie specifică și variată în fiecare operă de ficțiune, mai sus menționată. Astfel, au fost decelate la nivel discursiv o serie de procese de natură psiho-emoțională, considerabil limitate, asociate traumei (emoții, percepții, senzații, amintiri etc), funcționând ca indici textuali sau simboluri care evidențiază manifestările rănilor psihice și conturând, în același timp, un profil psihologic al celui traumatizat. Acest lucru se remarcă într-un subcapitol intitulat: *Limbajul operei literare - rețeaua semiotică a traumei*, unde elemente precum 'balaurul' din romanul omonim de Hortensia Papadat-Bengescu, 'ploaia' din *Adio arme* de E. Hemingway, 'fiara' din *Cazul sergentului Grișa* de Arnold Zweig, 'fata moartă' din romanul omonim de Ioan Missir, devin macroseme ale traumei de război pe care o manifestă personajele implicate.

În subcapitolul *Poezia Primului Război Mondial*, am reliefat faptul că influența traumei asupra limbajului poetic se dezvăluie prin identificarea la nivel semiotic, retoric și semantic a unor valori lingvistice diferite de referențialitatea fenomenală. Suferința provocată de traumă poate, în același timp, să codeze și să decodeze într-o poezie sentimente, idei, percepții, experiențe, elemente de comunicare și chiar un întreg profil psihologic. Acest demers a fost posibil prin aducerea în discuție a unor texte poetice relevante aparținând unor poeți consacrați precum: Siegfried Sassoon, Wilfred Owen, Georg Trakl ș.a. din literatura universală, sau Camil Petrescu, Aron Cotruș, Vasile Voiculescu ș.a. din literatura română.

În subcapitolul *Cuantificarea izotopiilor tulburării de stres post-traumatic în spațiul ficțional* au fost abordate subteme precum cronotopul traumei în sistem de rețea, adică am evidențiat acele deformări ale percepției coordonatelor spațiale (frontul, ca topos al morții) și temporale (relativizare temporală) de către actantul aflat sub influența traumei de război, în cadrul unor texte literare aparținând scriitorilor Erich Maria Remarque, Virginia Woolf sau Camil. Petrescu, Cezar Petrescu, Hortensia Papadat Bengescu ș.a.

În ultimul subcapitol, *Pădurea spânzuraților - Multiculturalismul unui spațiu literar traumatizant*, am expus trauma personajului născută dintr-un sine incomplet, surprins într-un context al multiculturalității, subliniind faptul că experiența clivată la nivelul conștiinței îl va conduce pe Apostol Bologa către o traumă și o criză identitară, generatoare de tragedie.

Producțiile artistice, fie literare, fie cinematografice, centrate pe trauma războiului conduc către o mai bună înțelegere a fenomenului în sine, dar, în același timp, dezvăluie impactul psihologic produs de ororile războiului asupra individului prins în mijlocul acestei tragedii universale.

În ceea ce privește implicațiile acestei cercetări, am dedus faptul că punerea în narațiune a experienței traumatice, suferite de unii scriitori în timpul Marelui Război a reprezentat o modalitate de vindecare, de împăcare cu un sine zdruncinat, de negociere cu o conștiință puternic afectată de evenimente dureroase. Literatura de ficțiune având ca punct de plecare experiențele traumatizante are capacitatea să transmită impactul dăunător și distorsionat al acestora, dar și de a localiza trauma, de a o exiba și externaliza prin discurs narativ, după cum constată și exegeza literară de specialitate.

În capitolul al cincilea s-a concretizat o altă abordare a traumei Primului Război Mondial prin studiul filmului dedicat acestui fenomen, cu precădere, reconsiderarea și revizuirea filmică a atitudinii contemporaneității față de Marele Război, care a modelat și a lăsat urme adânci în conștiința, în atitudinile și în acțiunile oamenilor de-a lungul timpului.

Cinematograful a jucat un rol important în revelarea problemelor sociale și politice legate de urmările traumatizante ale conflictului.

A existat atât o abordare cronologică, dar și una tematică asupra filmului Marelui Război în acest ultim capitol. În subcapitolele studiului au fost prezentate diferite perioade începând cu perioada interbelică, continuând cu cea postbelică și ajungând în contemporaneitate cu scopul de a prezenta impactul istoric, social, cultural, medical pe care tulburarea de stres post-traumatic l-a avut asupra societății omenești pe parcursul unui

secol. Dacă până la sfârșitul secolului al XX-lea a fost mai mult o trecere în revistă a realizărilor cinematografice de marcă, în domeniul traumei de război (*Nimic nou pe frontul de vest*, 1930, *Adio, arme*, 1932, *Patrula pierdută*, 1934, *Marea iluzie*, 1938, *Cărările gloriei*, 1957, *Gallipoli*, 1981), accentul a fost pus pe filmul contemporan al traumei Primului Război Mondial, într-o nouă abordare și o nouă viziune, când interesul cinematic asupra tulburărilor psihice rezultate în urma violenței exacerbate a fost suscitată de marcarea unui secol de la acest conflict. Astfel, în producții precum *Birdsong*, *Regeneration*, *1917* am încercat să expunem și să explicăm codificarea traumatică a experiențelor cutremurătoare ale violenței de război prin întrepătrunderea dintre limbajul tulburărilor psihice și limbajul cinematic. Abordarea acestui capitol se referă la modul de reprezentare cinematografică a traumei la nivel fizic și psihic ca mediu de vizualizare estetică, pornind de la teoreticieni precum: Julia B. Kohne, Michael Elm și Kobi Kabalek, (Vol. *The Horrors of Trauma in Cinema. Violence, Void, Visualization* sau Jessica Datema, Manya Steinkoler, *Revisioning War Trauma in Cinema: Uncoming Communities* ș.a.)

O atenție specială este acordată traiectoriei traumei ca o modalitate de recuperare a esteticii tragicului prin film.

Acest capitol a evaluat, prin prisma teoriei traumei, modul în care cinematograful secolului al XX-lea l-a folosit pe soldatul traumatizat ca un simbol puternic anti-război în încercarea sa de a elimina o parte din stigmatul social al acestei realități. A fost examinat modul în care reprezentările tulburării de stres post-traumatic s-au schimbat de-a lungul timpului, în special în ultimii ani, deoarece progresele în domeniile psihiatriei și psihologiei au aprofundat înțelegerea acestei afecțiuni psihice. De asemenea, filmul de război al începutului de secol al XX-lea avea să continue un dialog consistent și efervescent în același timp cu privire la ororile Primului Mare Război, efectele devastatoare ale traumei asupra individului, dar și asupra societății, chiar și la o distanță de o sută de ani.

Filmul Marelui Război a modelat percepțiile publicului cu privire la acest eveniment capital, iar cercetarea noastră s-a focalizat asupra descoperirii impactului pe care l-a avut trauma războiului asupra societății.

În concluziile finale a avut loc diseminarea rezultatelor cercetării, au fost punctate contribuțiile originale și au fost trasate direcții viitoare de studiu.

Nucleul cercetării noastre, așa cum a reieșit încă din titlul tezei, a fost explorarea memoriei traumatizate a Primului Război Mondial. Originalitatea acestei teme a presupus

un cadru teoretic complex, conducând la o abordare interdisciplinară, valorificând date din studii de specialitate, din domenii diverse, teorie, critică, istorie literară, memorialistică, istorie, sociologie, psihologie, traumatologie etc. De asemenea, un corpus de texte, consistent, complex și eterogen, de la cele aparținând genurilor biograficului, până la literatura de ficțiune și la realizările artistice ale cinematografului universale, toate având un numitor comun, și anume prezența traumei de război, reprezintă un factor inedit al tezei.

Tot în domeniul contribuțiilor originale intră și aplicarea teoriei rețelelor în studiul traumei la nivelul literaturii de război. Este vorba despre o încercare de extrapolare și de aplicare a teoriei rețelelor a lui Albert-László Barabási în cadrul literaturii de ficțiune, pe tema războiului, având ca finalitate identificarea acelor relații și conexiuni care sunt legate de conceptul de traumă de război.

Astfel de încercări de aplicare a teoriei rețelelor în teoria literaturii reprezintă, în același timp, și o provocare pentru direcțiile viitoare de cercetare. Se pot realiza studii care propun modele de analiză literară având în centru cartografierea diferitelor tipuri de relații și conexiuni între actanții operelor de ficțiune.

Într-o rețea întâlnim noduri și legături, iar într-o opera literară avem personaje și acțiuni. Personajele vor fi nodurile, iar interacțiunile dintre personaje vor fi legăturile.

Tot în sfera unor posibile abordări viitoare în cercetarea traumei în cinematografie ar putea intra perspectiva comparatistă dintre filmul românesc al Primului Război Mondial și filmul universal, în care nu ar trebui să se urmărească menționarea unor simple paralelisme, ci s-ar impune exemplificarea și analiza, în detaliu, a afinităților electivă, precum și a congruențelor existente între trauma din filmul românesc și memoria cinematografică a traumei în filmografia mondială, în vederea stabilirii unei încercări artistice, legitimate, de a comunica trauma.

ABSTRACT

The Great War or the War of the Nations was a worldwide armed conflict. No other war has involved such a large number of soldiers and so many casualties, being on the top of the list of the bloodiest conflicts in history

The echoes of the traumas of the First World War are heard today through the memorialistic literature, through the front journals, through letters, through literary works. Our research, entitled *World War I - The memory of a traumatic time*, aims, by analyzing some mnemonic writings from the First World War, to offer an articulated understanding of how trauma was inserted as an encrypted code in the memory of the individual, but also in the collective memory, as a virus that, occasionally, due to a favorable context, similar to the trauma-triggering event, it place its mark on the three levels: body, mind and soul, affecting the system through an overwhelming experience.

In this regard, journals, war memoirs, novels and films on this topic were analyzed, for the first time, in corpore, in this work, with emphasis on the traumatic imaginary, recovered from the details of social, political, cultural and personal realities which the authors directly confronted.

These steps of recovering the memory through the pages of diaries, letters, memories are needed, not to create a nostalgic state, of an obsession of the 'eternal return', but to try to heal some individual traumas, and especially, the collective ones. Memory is not an independent fact, it must be understood in a phenomenological sense, as having intentionality and consciousness. Moreover, memory is interrelated with the external reality of the individual to whom it is addressed through confession/testimony. Therefore, the events experienced by the participants of the First World War acquire functionality by being aware of the need to be shared, intended for someone, perhaps for the perpetual present. Precisely this principle of intentionality that characterizes the approach below, makes the past experience of war not to be preserved in memory only as an experience consumed, and crystallized in the past, as in an archive, but to be constantly updated, to become a benchmark, a landmark.

The present research does not set as its goal the exhaustive description of the entire war memorial literature of the twentieth century, an approach almost impossible due to an impressive number of texts that saw the light of writing pattern, either during the life of

the authors or several years after their death. But the following conviction represented the starting point of our approach:

An important feature of our world is diversity. It does not mean waste and departure from an illusory core, but carries in it the essence of freedom and complexity. In this sense, even if we follow some paths passed before us by other theorists, we will try to do it in our own manner, having the conviction that where there are a multitude of possibilities, there can always be found other new and original elements.

Therefore, there has been analyzed the writings considered representative for this category of biographical genres from the perspective of traumatic potential or to illustrate the identity and imagological component of war trauma as we find in the representative selection for the proposed topic, of journals and memoirs belonging to social, cultural, of gender, professional, relevant categories: Romanian combatants; foreign fighters on the Romanian front; Romanian intellectuals; priesthood; women; children etc., which were reviewed in the first chapter and analyzed in detail in the third chapter.

The research also aimed to establish the proximate genre and the place occupied by war memoirs and diaries in the biographical genres as well as the relevance of the concept of memory in relation to different types of writing.

Our approach focused on several directions of work which seen from a convergent perspective, ensure, on the one hand, a systematization of theoretical and methodological information on mnemonic writing on the background of which to identify the particularities that trace a possible poetics of memory and on the other hand, by the practical-applicative association of the concept of trauma with a corpus of texts considered by us representative for the dynamics, complexity and diversity of war memories, but also with a representative section belonging to the fiction and filmography of the Great War, to allow not only the validation of the theoretical-methodological component, but also the vivid illustration of the concrete hypostases of some traumatic experiences from the First World War.

All these writings have something in common: they are conceived in the same cultural, political or social context, of the dramatic experiences of the Great War, which leaves its mark on the entire biographical imaginary, but also on how trauma influences the writer.

The fundamental goal of our scientific research is to identify behavioral and psychological patterns caused by the traumas of war or to detect those bodily, cerebral, social mechanisms on which the trauma had a major impact and last but not least, to

discover its subliminal fingerprints in memory, in language, in memorial literature, in fiction or in the feature film dedicated to the Great War.

But why would such a study approach be required and important? The answer inevitably becomes a necessity in the current socio - cultural context. To find healing solutions, to find ways to alleviate human suffering, to reconcile the individual with himself and the society with history, to merge the present with the past, to have a future. Also, knowing, identifying, trying to understand the traumatic effects of tragic events on the individual, but also on societies, become main goals and can provide viable ways to respond correctly to such major challenges of history, to combat, to limit, to heal the imminent physical and mental sequels. Such dramatic events of enormous magnitude are happening even today. And the Covid-19 Pandemic represents a cruel, ubiquitous reality, a major crisis and one of the most prolific trauma generators in the world of all times, affecting the population, in terms of mental health, on a larger scale than the World War II and for a very long time, as Tedros Adhanom Ghebreyesus, CEO of the World Health Organization (WHO), said at a conference in early March 2021.

Therefore, the social side of the event must be questioned from the beginning because, as we believe, there is an intimate link between the individual's reactions to trauma and those of the social environment, if the triggering event was large and had a major impact. And the First World War had a major impact, both geographically and temporally, enough to mark not only a small community, but the whole human society throughout a century. Thus, emotions such as fear, anger, depression, loss of vital energy and violent or self-destructive and repetitive behavioral manifestations, characterized both the individual, but especially the society, mostly in the interwar period. The devastating effects of such reactions and the lack of healing solutions were observed in the Second World War and later in other major events that marked the entire twentieth century: the economic crises of 1929, the oil crisis of 1970, the Communist regime, the wars in Korea and Vietnam, the nowadays terrorism , etc.

In the Argument were justified the choice of theme, the novelty and originality of the approach, as well as some methodological clarifications. Confessional literature in general, the trauma and the networks theories are current areas of research, but there is no study that provides an interconnected picture of the three areas of the First World War. Therefore, the work aims to expose the way in which the First World War remained in the collective memory of Romanians, both through the analysis of memorialistic documents

and through the experiences artistically transposed by writers and directors who lived or made contact, directly and indirectly with this terrifying experience of the front.

The most consistent part of the thesis is represented by the research results, which can be quantified, representing, moreover, the concretization of the objectives pursued within the scientific approach.

Thus, regarding **the objectives** of the investigation, which will be achieved and presented separately in each chapter of the paper, we proposed to begin with the identification in the memorial literature of some critical mechanisms involving a pluriperspectivist hermeneutics developed around the concept of memory. We also considered it needed to highlight some theoretical landmarks related to the psychology of trauma, necessary to investigate the chosen material. Next, we set out to analyze a rich corpus of memorialistic and diaristic texts belonging to those who experienced the horrors of war on the axis of trauma – psychosocial impact - ontological cleavage - metamorphosis at the gnoseological level. Another objective would be the research through the theory of networks of all the semiotic, semantic and stylistic categories of the concept of trauma in literary works with the theme of war. At the end of our work , we aimed at recognizing the forms of the traumatic imaginary at the level of the films dedicated to the First World War.

Research methodology

Any scientific approach is based on a specific research methodology that includes the methods and techniques used to achieve the aims. These research methods and tools are diverse and vary from chapter to chapter. The first step was to identify the general area of research, namely the interdisciplinary approach to the traumatized memory of the First World War. Therefore, the working methodology in the case of the thesis **World War I - The memory of a traumatic time** was characterized by diversity and originality.

Thus, quantitative methods (positivist explanatory methods) were used; qualitative, comprehensive methods: observation, case study; intersection methods: documents analysis. There were also used: the method of deduction, comparison, induction and synthesis, specific methods to the study of literary work, such as the descriptive, historical-literary, hermeneutic, semantic-textual.

Regarding the applied research on the phenomena of memory, of the trauma, it was approached not only the study in diachrony - longitudinal methods: analysis of the phenomena in their evolution (eg, biographical analysis, case study), but also the study in

synchrony - cross-sectional methods - analysis of phenomena at a certain point, in a given period, in a particular context.

By combining these research methods we tried to make a synthesis of the memorial literature dedicated to the traumatic memory of the Great War.

The scientific and methodological basis is represented by literary studies, critical studies, literary theory and history, along with memorialistic, psychological, filmological studies.

The novelty of the research is supported, first of all, by the pluriperspectivist approach of the trauma theory, but also of the memory in the context of the application on the theme of the war.

The chosen theme required a complex theoretical framework, which led to a multidisciplinary approach, capitalizing on data from specialized studies in various fields: theory, criticism and literary history, psychocriticism, sociological criticism, psychoanalysis, history of mentalities, arts history, psychology, psychiatry and so on.

Likewise, the innovation of this paper consists in revealing the mechanisms that make possible the detection of trauma in language, with the aim of explaining the effect of traumatic memory on the consciousness of the individual, but also on the collective consciousness. The field of original contributions also includes the application of network theory in the study of trauma in war literature.

As for the originality of our scientific approach, it is an attempt to extrapolate and apply the network theory of Albert-László Barabási, at the level of the literary work, with the aim of identifying those relationships and connections woven around the concept of war trauma. Literary work is an universe in which most components are very well connected. These pieces seem to be an amazing puzzle, interacting. These pieces form the networks, and the word network is the key. In the literature, it is interesting to see how these networks of war, of trauma, are constituted, what they look like, how they evolve. Therefore, maps can be made of different types of relationships that are established at the level of instances of narrative communication, the subject of the literary work, the level of the chronotope, the language and style of the literary work, focusing on the traumatic experience of war.

The structure of the paper

In order to achieve the main objectives, we planned our scientific approach, in several stages, these phases being reflected in the five chapters of the paper, each followed by conclusions. The five subdivisions of the paper are preceded by an argument, and, at

the end, the conclusion resumes the most important ideas, achievements, structures of the paper and presents potential research avenues in the future.

In the first chapter, predominantly theoretical, entitled **Rhetoric of confessional literature in the context of the Great War**, we aimed to outline, as the title of the first subchapter suggests, theoretical landmarks on frontier literature, emphasizing the revelation of the concept of memory in the context of the experiences of the First World War. Recovering memory has remained a constant interest in historiography and literary history, and this can be done by paying attention to the role of memorialism in society. Therefore, we tried to offer some theoretical guidelines in approaching border texts. Thorough research has been used in the field: Maurice Blanchot, *The Intimate Diary and the Story*, Paul Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*, Jean Rousset, *The Intimate Diary, Text without recipient*, Philippe Lejeune, *The Autobiographical Pact*, Eugen Simion, *The Genres of the Biographical, The Fiction of the Intimate Diary*, Mircea Iorgulescu, *Memorial temptation*, Mircea Mihăieș, *Cruel books. Intimate diary and suicide*, etc.

This chapter also focused on the realization of a theoretical construct, discussing other very interesting key notions such as: memory, fiction and self-fiction, testimony, document, diary, trauma, all of which are part of the impressive crucible of frontier literature, having at least two major objectives: on the one hand, retrospective exploration and aesthetic recovery of a traumatic time - World War I, and on the other hand the detection of critical mechanisms capable of arguing the need for a hermeneutics, a way of understanding essential reporting of contemporary man in a tragic age, trying to reveal and explain unconsumed mysteries, unhealed traumas and unfulfilled tensions, produced by the encounter of the individual with borderline experiences and the clash of different civilizations.

The starting point of our approach could be to capture the way in which the main concepts of phenomenology could be involved in the study of the biographical genre and traumatic memory. However, in order to penetrate more easily into this issue, it was first necessary to clarify some basic principles of classical phenomenology, as we know them from Edmund Husserl, the father of this scientific method.

Husserlian phenomenology is based on the following principle of intentionality: any consciousness is consciousness of something. This dictum is also the starting point of the phenomenological approach to memory from the perspective of Paul Ricoeur, a manner that will substantiate our thesis.

In other words, it is consciousness (the immanent) that underlies the world and not its external reality (the transcendent). Consciousness is able to create an objectivity that results precisely from the fact that the essence of the object is its constitution in consciousness. According to Husserl, the only reality of the object is the essential act of consciousness itself, which constitutes it transcendental. Extrapolating at the level of mnemonic experiences, their phenomenological substantiation and validation is done exactly through the perception of time as an immanent duration. Memory, both in the hypostasis of memory (mneme) and in the effort to remember (anamnesis) is closely related to the past tense ("the objective dimension of memory") and is fundamentally reflective. To remember something involves self-memory, it involves the awareness of placing the self in the recalled time and relating all perceptions, sensations, phenomena of that time to a self. But the phenomenology of memory does not place and leave only the ego at the center of its preoccupations, but will create an intentional correlation between the act of consciousness (noetic) - to remember even the result of this act (noematic) - what has been remembered. "The memory of the event has something paradigmatic insofar as it is the phenomenal equivalent of the physical event," says Paul Ricoeur³.

Things appear to our consciousness in an intentional act (for example, memory), so they are intentional objects. The concept of intentionality, which is the foundation of phenomenology, can be exemplified by the act of remembrance, and most often by memory. Heidegger said that there are things (phenomena) only where there are eyes to see them. If today we do not open the eyes of memory to the continuum space-time of the First World War, phenomenologically speaking, this traumatic moment of history will never be an intentional object, but will risk becoming only an object independent of any consciousness.

Therefore, the consciousness of writing, of recollection through the story, becomes an act of objectification at the level of consciousness of the trauma caused by the tragic events during the Great War.

The characteristics and specifics of the confessional text were also presented, especially regarding the relationship diary - memories - literature, along with a theoretical conceptualization of the diary discourse (the functions of the diary, laws and principles of operation were specified: calendar, simultaneity, fragmentarism, the recipient's problem

---

³ Paul Ricoeur, *Memory, history, forgetting*, translation by Ilie Gyursik and Margareta Gyuresik, Ed. Amarcord, Timișoara, 2000, pg. 40.

etc.), materialized in subchapters such as: *Instances of communication in confessional writing, Memoirs and diary, Diaristic discourse - theoretical conceptualization, etc.*

The self-referential text captures both the personal element of the person's life, but also the social context in which it is placed. From the reality of banal events to the recording and description of the great socio-economic and political events of those times, the accounts of the memorialists are faithful mirrors of a time never captured in its entirety. In this sense, the crucial events of history have given birth to memorable pages capturing the emotion of the present time and offering, in a purely personal vision, the possibility of the original scrutiny of the future. One such important moment was World War I. Thus, there were memorials, diaries from almost all social categories: from lawyers, doctors, politicians, to priests, soldiers, officers, commanders. All of them confessed their ideas and also the way they faced the traumatic event.

Thus, the theoretical notions were illustrated with examples from the literature of the testimonies of the Great War, being equally capitalized representative fragments from journals, memoirs, letters contained in the volume *Letters on the Front* by Mirela Florian, in the subchapters *World War I and the literature of the testimonies* or *Front Experience in the diary*.

Literary works of great value were also born from the tumultuous experience of the front. A common, important feature of these books would be that the authors, most often themselves combatants, capture the true face of the war, the one devoid of any trace of heroism, even using their own testimonial notations.

The subchapters *The war between memory, history and fiction* and *Literature, memory and trauma* briefly exposed some more important achievements of the war novel (*The Last Night of Love, The First Night of War* by Camil Petrescu, *The Fire* by Henri Barbusse and *Storm of steel* by Ernst Jünger, and presented the way it was and it is perceived the war in people's consciousness, or what sequelae and traumas left its memory in literature.

The second chapter of the paper is a concept analysis, which summarizes the theories on trauma. The interdisciplinary approach is challenged by the difficulty of including the term trauma under the dome of a single definition. We can see the multitude of meanings that the concept of trauma acquires. It is viewed through the prism of various fields of research: psychology, psychocriticism, psychoanalysis.

This chapter discusses, first of all, the historical landmarks of the First World War, starting with the placement of the conflict in the context of history, causes, outbursts,

developments, consequences, guilt, mourning, violence. These theoretical clarifications are necessary in order to be able to specify the context of the occurrence of the trauma following the terrifying experiences of the war.

In the following subchapters we tried to create a theoretical profile of trauma, specifying the influence of trauma of extreme experiences and its effects on the identity, unconscious and memory of the individual.

Remembrance of trauma - between the need for release and the need for testimony is an important subchapter and a preamble to the examination of the horrors of the front in terms of trauma theory in self-referential texts and testimonies of combatants.

The memory of tragic, traumatic events has been over time the cause of feelings of fear, horror, frustration, anger, hatred, revenge. Since antiquity, the Greek tragedies of Aeschylus, Sophocles, Euripides, in Sumerian-Babylonian literature, the Epic of Gilgamesh, the traumatic events and the devastating effects of their memory on human behavior have been major themes and true epicenters of human experience.

Therefore, people have suffered and been overwhelmed many times because of the events that threatened their lives. Whether it was accidents, abuses, cataclysms, natural disasters, or wars, "all these shocks to the body can change the biological, psychological and social balance of a person to such an extent that the remembrance of a particular event can change and dominate all other experiences, altering the way he appreciates the present moment." In other words, the past or the memory of the past interferes with the present, distorting perceptions, diverting attention from the reality of the present and contaminating it with the reverberations of a world of the past with the echoes of ghosts that haunt us. Thus, the 'tyranny of the past' causes the trauma of the present.

The subchapter *Trauma theory and discursive representation* addresses the significance of trauma in literature and the relationship between individual and cultural traumas, starting from the studies of one of the first researchers in critical studies on trauma, Cathy Caruth, through the book *Unclaimed experience. Trauma and the possibility of History*.

It is mentioned that the traumatic experiences, both individual and the great landmark historical events, at the mass level, do not display the actual trauma directly, but through interrupted referentiality, as a recurrent absence. Latency and dissociation of trauma disrupt the ability to fully understand or represent a traumatic experience.

The trauma as a concept of literary criticism is based on the idea that a painful event, an extreme experience will produce a syncope both in language and in

consciousness, this cleavage having long lasting consequences. Thus, the experience that escapes the area of the conscious and cannot be verbalized will cause suffering to the psychic, unable to update it through voluntary memory. Therefore, within the war memorialistic literature, the painful experiences do not directly display trauma, but through interrupted referentiality, as recurrent absence or through recurring figures that capture fractured referentiality as an indicator of the traumatized past. In this sense, we can admit that the language, the meaning associations, the semiotics, the stylistics, the semantics, all these have the capacity to offer multiple interpretations of traumatic experiences and to mediate them on a textual level.

Caruth analyzes the rhetorical potential of recurring figures that capture the fractured referentiality indicating the traumatic past revealed by memory. In this regard, we noticed that in most memorials, who have transcribed their experiences of war, illness (cholera, typhus), family separation, hunger, cold, stupor, reference to divinity, all these elements are recurring in their memorialistic speeches and recompose both individually and collectively, the trauma.

The evolution of trauma theory in literary criticism is inevitably linked to other scientific fields such as history, memorialism, psychology, psychoanalysis, literature, neurobiology, linguistics, semiotics, etc. Caruth discusses the neurobiological approach of psychiatrist Bessel van der Kolk (a well-known Dutch researcher in the field of post-traumatic stress disorder), to explain the effect of memory on consciousness. It is about the inability of the traumatized individual to reproduce through coherent language what happened. It is that 'wordless terror', which excludes the possibility of narrative memories in memory, because the event cannot be organized at the linguistic level.

Therefore, in addition to the psychological and social factors that influence the perception of a traumatic experience, there is also the field of language that carries with it the imprint of that experience.

Language, associations of meanings, symbolism, in a word, semiotic theories have the ability to offer multiple interpretations of the traumatic experience. The traumatic event can thus be represented at the textual level, mediated by language. Such an approach took place in the last subchapter entitled *I (the victim) and the other (the enemy) - the semiotic interpretation of the trauma*, after which we discovered that the universe of trauma in war memorial texts is very vast and represents a very complex system of signs, made up of indices, symbols, icons, recognizable and detectable at the textual level through a series of processes and semiotic relations between meaning and signifier (in the

vision and terminology of Ferdinand de Saussure) or between the sign itself, the represented and interpreting object (according to Charles Sanders Peirce).

Consequently, in addition to the psychological and social factors that influence the perception of a traumatic experience, there is also the field of language that carries with it the imprint of that experience.

Language, associations of meanings, symbolism, in a word, semiotic theories have the ability to offer multiple interpretations of the traumatic experience. The traumatic event can thus be represented at the textual level, mediated by language. Such an approach took place in the last subchapter entitled *I (the victim) and the other (the enemy) - the semiotic interpretation of trauma*, after which we discovered that the universe of trauma in war memorial texts is very vast and represents a very complex system of signs, made up of indices, symbols, icons, recognizable and detectable at the textual level through a series of processes and semiotic relations between meaning and signifier (in the vision and terminology of Ferdinand de Saussure) or between the sign itself, the represented and interpreting object (according to Charles Sanders Peirce).

The third chapter

Through approaches to the cognitive sciences, memorial literature really becomes a potential source of important data on the impact of war on the individual, society, history, and can also become a healing pathway for many people by narrating traumatized memory.

Trauma can be explored through these war writings, while benefiting from a better understanding of the psychological effects of war, but also from the validity of scientific theories.

Our scientific approach revealed in the huge and heterogeneous autobiographical material that appeared with such fervor, especially after the censorship imposed by the German occupation during the war, but especially after 1989, when the fall of communism took place, identifying different types of authors of memorial literature. This taxonomy operated in a consistent corpus of texts and was built according to several socio-cultural criteria: nationality, sex, social status, cultural status, profession, etc.

Therefore, in this vast chapter, the most extensive in the economics of the paper, entitled *The Traumatic Experience of the Front in the Journals and Memories of The First World War*, after clarifying some theoretical aspects of the importance of studying war memorialism in the context of current research, different angles were offered in the rendering of events, by using the method of content analysis and by structuring on several

levels, these being constituted in subchapters, being analyzed the testimonies of the following categories, able to provide readers with new ways of understanding the trauma of war multiple perspectives:

1. Romanian soldiers, fighters in the Great World War both on the Romanian front and on other fronts, in other armies, from simple soldiers, to those who played an essential military role. We mention here some notable memorial achievements: The volume of war memoirs, *Life on the front in personal writings*, edited by Anemari Monica Negru, Grigore Romalo, *War Notebooks. 1916- 1917*, GH.I. Brătianu, *Broken files from the war book*, etc., Octavian Tăslăuanu, *Three months on the battlefield*, Nicolae S. Şucu, *The life of a Romanian shepherd in Bulgaria during the war 1908-1918*, Dumitru Nistor, *Sailor's diary from the First War World. Through the seas of China and Japan* etc.;

2. The memorialistic vision of the foreign combatant on the Romanian mental space during the Great War: Marcel Fontaine, Member of the French Military Mission, *War diary. Mission in Romania, November 1916 - April 1918*, Count de Saint-Aulaire, *Notes of a former diplomacy representative, in Romania, 1916-1920*, Gerhard Velburg. *Behind the front. The Great War as I saw it. December 1916 - June 1918. Notes of a German soldier in Occupied Romania*;

3. The tragic testimonies of the prisoners of war: Major Gheorghe Caracaş, *From the struggle of captivity. From November 3, 1916 to June 30, 1918*, George Topârceanu, *Memories from the battles of Turtucaia. Pirin Planina (tragic and comic episodes from captivity)*, Mirela Florian, *Letters from the front (the chapter Several ways to die: testimonies of prisoners)* ”, Hanibal Oraşiu Dobjanski, *War Memorials (Balkan War, World War I, World War II)* etc.;

4. The dramas of Romanian intellectuals captured in diaries and memoirs of the Great War: Vasile Th. Cancicov, *Journal of the Occupation. Impressions and personal opinions during the Romanian War (2 Volumes)*, Raul Dona, *The Journal of a Military Doctor 1917–1918*, Grigore Procopiu, *The Parliament in Exile 1916-1918 Memories, notes and impressions*, Costin Petrescu, *In Iaşi, during the war, 1916-1917. The notes of a refugee painter* etc.;

5. The trauma of war in the memories of the Romanian clergy: Mirela Florian, *Letters from the front (chapter Memoirs of military priests)*, Raimond Netzhammer, *Archbishop in Romania, War Journal, 1914 - 1918* etc.;

6. The overwhelming experiences of the war in women's journals in Romania: Pia Alimăneştianu, *Notes from the German occupation (1916-1918)*, Ethel Greening Pantazzi,

Romania in light and shadow (1909-1919), Arabella Yarka, *Intimate diary*, Queen Mary of Romania, *War diary (3 volumes)* etc.;

7. The traumatic testimonies of children during the First World War.

The fourth chapter, *The Front - The Network of an Exceptional Fictional Universe or the Devourer of Illusions*, focuses on the current understanding of war trauma using fiction as an interface. We tried to have a good perception of the impact on the memory of war experiences. Millions of people are affected by the trauma of war, and the traumatic effects of the war experience can be recorded in history or, particularly, in literature.

Through this chapter we have tried to demonstrate that, in order to recognize the trauma of war, it is essential to develop an understanding not only of the individual perspective but also of how literature influences the outcome of the individual's experience or impact on society as a whole, in order not to forget the past. It is, in fact, the battle for the aesthetic recovery of a traumatized time.

The research also discussed the issue of post-traumatic stress disorder as an essential element of war trauma and how this mental illness appeared in several famous literary works related to the First World War, whose authors were in the battlefield or behind it. In this regard, we mention in Romanian literature: Camil Petrescu and Hortensia Ppadat-Bengescu, Ernst Jünger, Erich Maria Remarque, the English poets: Wilfred Owen, Siegfried Sassoon, Robert Graves and others, in foreign literature.

In other words, the application of network theory in the study of trauma in war literature is another objective of the fourth chapter of our research and, at the same time, an interdisciplinary challenge, original for both literary theory and current literary criticism, as well as for history, psychology, medicine, mathematics and other sciences.

The theory of networks was promoted by the physicist Albert Barabási, through the book *Linked, - The new science of networks*. Albert-László Barabási's book suggests that in a world of deconstruction, destructuring, fragmentation and atomization, it is very difficult to reconstruct the whole, after hundreds of years of trying to understand the role of each mechanism, in order to have, today, an overview of a supremacy in which "nothing happens in isolation, and most events and phenomena are connected, caused or interact with a huge number of other pieces of this extremely complex universal puzzle."⁴

---

⁴ Albert-László Barabási, *Linked, - The new science of networks*, translated by Marius Cosmeanu, Brumar Publishing House, Timișoara, 2017, pg.12

In this regard, the novelty of the scientific approach would be based on the idea that a hipernetwork can be considered war trauma too, a huge agglomeration of interconnected nodes by cause-effect links, such as life-threatening events, physical and mental integrity of individuals, or to whom they have witnessed, as well as the consequences of such situations, mental phenomena, reactions associated with the experience of trauma, for example, depression, post-traumatic stress disorder with all its clinical manifestations.

Such a community of trauma could be the 'lost generation' (that of the survivors of the Great War), in whose paradigm many of the characters in the literature inspired by the First World War can find place.

In the unique approach to the traumas of the First World War through the theory of networks, we could start from the idea that the history of conflicts is one of the most complex network systems of human society, equivalent to what astronomy scientists call 'supercluster', (super-clusters of galaxies that contain numerous groups of galaxies and are among the largest structures in the universe). And the great historical events that have taken place in the world, over time, function as vast networks interconnected in their turn, in a multitude of forms and connections. Thus, the First World War forms a complex network of events, social and economic relations, major political, military, religious, geographical, cultural, scientific transformations, a network that would take action and influence the world for about a century after that.

And the transmission of existentially trauma experiences and of those of loss (of a very close relative, of a friend, of a comrade) is made from one generation to another and it is integrated in the great agglomeration of the war trauma network. And not infrequently another law of trauma will come true: violence gives birth to violence.

By studying the trauma of each character in the war novels and then putting together these fragments of individual experience of the front, one can arrive at sketching *a profile of war trauma* as a global network, aiming to highlight an essential problem, understanding the springs that lead to the vulnerability of man to man, to history, to time. This approach required a consistent corpus of literary texts from both universal literature and Romanian literature, which formed the basis of research material in terms of decoding the effects of trauma in war literature.

Thus, in the universal novel, the theme of the First World War and its traumatic consequences on the individual or on human society has known exceptional aesthetic achievements in almost all world literatures, including: in French literature - *Under Fire* of

Henri Barbusse; in German Literature - In Ernst Jünger's *Storm of Steel*, *All Quiet on the Western front* by Erich Maria Remarque, *The Case of Sergeant Grischa* by Arnold Zweig etc.; in English and American literature - *Goodbye to all that* by Robert Graves, *A Farewell to Arms* by Ernest Hemingway, *Death of a Hero* by Richard Aldington and others. In Romanian literature we also have some exceptional literary achievements, which became classic works of our literature, through *The Last Night of Love*, *The First Night of War* by Camil Petrescu, *The Forest of the Hanged* by Liviu Rebreanu, *Darkness* by Cezar Petrescu, *The Dragon* by Hortensia Papadat-Bengescu, *Lăpușneanu Street* by Mihail Sadoveanu.

There is a category of literary fictions belonging to Romanian authors, fighters in the Great War, less known to the public, but which offer an extraordinary narrative, documentary, historical, traumatic, psychological potential. We mention here: *1916* by Felix Aderca, *The Dead Girl* by Ioan Missir and others.

In all these literary creations, but also in many others, just as valuable, which we have not mentioned, we recognize the traumatic effects of war. We tried, therefore, to paint the infernal and total picture of the front, which is composed of descriptions of the physical and mental suffering that the actor experiences or witnesses. Victims of suffering orgies, these characters experience the traumatic effect of war, which is manifested, singularly, by a specific and varied symptoms in each work of fiction, mentioned above. Thus, a series of psycho-emotional processes were detected at a discursive level, considerably limited, associated with trauma (emotions, perceptions, sensations, memories, etc.), functioning as textual clues or symbols that highlight the manifestations of mental injuries and outlining in the same time, a psychological profile of the traumatized. This is noted in a subchapter entitled: *The language of the literary work - the semiotic network of trauma*, where elements such as the 'dragon' from the novel with the same name by Hortensia Papadat-Bengescu, the 'rain' from *A Farewell to Arms* by E. Hemingway, the 'beast' from *The Case of Sergeant Grischa* by Arnold Zweig, the 'dead girl' in the novel of the same name by Ioan Missir, become macrosemes of the war trauma that the characters involved manifest.

In the subchapter *Poetry of the First World War*, we highlighted that the influence of trauma on the poetic language is revealed by identifying the semiotic, rhetorical and semantic level of different linguistic values of phenomenal referentiality. The suffering caused by trauma, can encode and decode in a poem feelings, ideas, perceptions, experiences, elements of communication and even a whole psychological profile, at the

same time. This approach was made possible by bringing into discussion relevant poetic texts belonging to well-known poets such as: Siegfried Sassoon, Wilfred Owen, Georg Trakl and others, from universal literature, or Camil Petrescu, Aron Cotruș, Vasile Voiculescu and others, from Romanian literature.

In the subchapter *Quantification of isotopes of post-traumatic stress disorder in fictional space* subtopics such as the chronotope of trauma in the network system were addressed, so we highlighted those distortions of perception of spatial coordinates (battlefront, as place of death) and temporal (temporal relativization) by the actor under the influence of war trauma, in literary texts belonging to the writers Erich Maria Remarque, Virginia Woolf or Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Hortensia Papadat Bengescu and others.

In the last subchapter, *The Forest of the Hanged - The Multiculturalism of a Traumatic Literary Space*, we exposed the trauma of the character born of an incomplete self, caught in a context of multiculturalism, emphasizing that the experience cleaved at the level of consciousness will lead Apostol Bologa to a trauma and an identity crisis, generating tragedy.

Artistic productions, either literary or cinematic, centered on the trauma of war conduct to a better understanding of the phenomenon itself, but at the same time reveal the psychological impact of the horrors of war on the individual caught in the midst of this universal tragedy.

Regarding the implications of this research, we deduced that the narration of the traumatic experience suffered by some writers during the Great War was a way to heal, to reconcile with a shaken self, to negotiate with a consciousness strongly affected by distressing events. Fiction literature based on traumatic experiences has the ability to convey their harmful and distorted impact, but also to locate the trauma, to exhibit and outsource it through narrative discourse, as noted by specialized literary exegesis.

In the fifth chapter, another approach to the trauma of the First World War was materialized through the study of the film dedicated to this phenomenon, especially the reconsideration and filmic revision of the attitude of contemporaneity towards the Great War, which shaped and left deep traces in consciousness, attitudes and in people's actions over time.

The cinema played an important role in revealing the social and political problems related to the traumatic consequences of the conflict.

There was both a chronological and a thematic approach to the film of the Great War in this last chapter. In the subchapters of the study were presented different periods starting with the interwar period, continuing with the postwar period and reaching contemporaneity in order to present the historical, social, cultural, medical impact that post-traumatic stress disorder has had on human society during a century. If by the end of the twentieth century there was more of a review of branded cinematographic achievements in the field of war trauma (*All Quiet on the Western front*, 1930, *A Farewell to Arms*, 1932, *The Lost Patrol*, 1934, *The Great illusion*, 1938, *Paths of Glory*, 1957, *Gallipoli*, 1981), the emphasis was on the contemporary film of the trauma of the First World War, in a new approach and a new vision, when the cinematic interest in mental disorders resulting from exacerbated violence was aroused by the marking of a century from this conflict. Thus, in productions such as *Birdsong*, *Regeneration*, 1917, we tried to expose and explain the traumatic codification of the shocking experiences of war violence by intertwining the language of mental disorders with the language of cinema. The approach of this chapter refers to the cinematic representation of trauma on a physical and mental level as an medium of aesthetic visualization, starting from theorists such as: Julia B. Kohne, Michael Elm and Kobi Kabalek, (Vol. *The Horrors of Trauma in Cinema. Violence, Void, Visualization* or Jessica Datema, Manya Steinkoler, *Revisioning War Trauma in Cinema: Uncoming Communities* etc.)

A special attention is paid to the trajectory of trauma as a way to recover the aesthetics of the tragic through film.

This chapter assessed, through the prism of the theory of trauma, the way in which the cinema of the twentieth century used the traumatized soldier as a strong anti-war symbol in his attempt to eliminate part of the social stigma of this reality. It was examined how the representations of post-traumatic stress disorder have changed over time, especially in recent years, as advances in psychiatry and psychology have deepened the understanding of this mental illness. The war film of the early twentieth century would also continue a consistent and effervescent dialogue at the same time on the horrors of the First World War, the devastating effects of trauma on the individual, but also on society, even at a distance of a hundred years.

The film of the Great War shaped the public's perceptions of this capital event and our research focused on discovering the impact that the trauma of war had on society.

In the final conclusions, the results of the research were disseminated, the original contributions were scored and future study directions were outlined.

The core of our research, as it emerged from the title of the thesis, was the exploration of the traumatized memory of the First World War. The originality of this topic presumed a complex theoretical framework, leading to an interdisciplinary approach, capitalizing on data from specialized studies, from various fields, theory, criticism, literary history, memorialism, history, sociology, psychology, traumatology, etc. Also, a consistent, complex and heterogeneous corpus of texts, from those belonging to the biographical genres, to the fiction literature and to the artistic achievements of universal cinema, all having a common denominator, namely the presence of war trauma, is a unique factor of the thesis.

In the same field of original contributions is the application of network theory in the study of trauma in war literature. It is an attempt to extrapolate and apply the network theory of Albert-László Barabási in the fiction literature, on the theme of war, with the aim of identifying those relationships and connections related to the concept of war trauma.

Such attempts to apply network theory to literature theory are, at the same time, a challenge for future research directions. Studies that propose models of literary analysis, focusing on mapping the different types of relationships and connections between the actors of works of fiction, can be acquired.

In a network we meet nodes and connections, and in a literary work we have characters and action. The characters will be the nodes, and the interactions between the characters will be the connections.

At the same time in the sphere of possible future approaches in the research of trauma in cinematography could enter the comparative perspective between the Romanian film of the First World War and the universal film, which should not aim at mentioning simple parallels, but would require exemplification and analysis, in detail, of the elective affinities, as well as of the existing congruences between the trauma from the Romanian film and the cinematographic memory of the trauma in the world filmography, in order to establish an artistic, legitimate attempt to communicate the trauma.

Bibliografie - Bibliography

I. SURSE PRIMARE

A. Texte literare

A.1. Scrieri beletristice

- Aldington, Richard, *Moartea unui erou*, trad. și Prefață de Radu Lupan, E.P.L.U., 1964;
- Barbusse, Henri, *Focul*. Jurnalul unei grupe de luptă, trad. Radu Popescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1960;
- Hašek, Jaroslav, *Peripețiile bravului soldat Svejek în războiul mondial*, trad. de Jean Grosu, ediția a V-a revăzută, Editura Cartea Românească, București, 1983.
- Hemingway, Ernest, *Adio, arme*, trad. Radu Lupan, Ed. Vivaldi, București, 1992;
- Jünger, Ernst, *În furtuni de oțel*, trad. Viorica Nișcov, Editura Corint Books, București, 2017;
- Missir, Ioan, *Fata moartă*, Editura „Cartea Românească”, București, 1937;
- Papadat-Bengescu, Hortensia, *Balaurul*, Editura Militară, București, 1986;
- Petrescu, Camil, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Editura Cartex, București, 2013;
- Petrescu, Cezar, *Întunecare*, Editura Cartea românească, București, 1984;
- Rebreanu, Liviu, *Pădurea spânzuraților*, Editura Liviu Rebreanu, București, 2006;
- Remarque, Erich Maria, *Pe frontul de vest, nimic nou*, trad. Eman Cerbu, Editura Signata SRL, Timișoara, 1992;
- Sadoveanu, Mihail, *Strada Lăpușeanu*, Editura Minerva, București, 1970;
- Tolstoi, N. Aleksei, *Calvarul*, vol. I-III, trad. de Otilia Cazimir și Gheorghe C. Stere, E.P.L., București, 1963;
- Vonnegut, Kurt, *Abatorul cinci*, trad. Rodica Mihăilă, Grupul Editorial Art, București, 2017;
- Zweig, Arnold, *Cazul sergentului Grișa*, trad. de Radu Olteanu, E.L.U., București, 1963;
- Woolf, Virginiei, *Doamna Dalloway*, trad. Petru Creția, Editura Humanitas Fiction, București, 2018;

A.2. Volume de poezie

- Cotruș, Aron, *Versuri*, Editura Minerva, București, 1985;
- Owen, Wilfred, *The Poems of Wilfred Owen*, Ed. John Stallworthy, New York: Norton, 1986;
- Owen, Wilfred, *The Complete Poems and Fragments: Volumes I & II*, Chatto and Windus, London, 2014;
- Petrescu, Camil, *Opere*, Editura pentru Literatură, București, 1968;
- Sassoon, Siegfried, *Collected Poems*, Published by Faber & Faber, 1986;
- Trakl, Georg, *Versuri* – trad. în limba română, introducere și comentarii de Christian W. Schenk, Dionysos - 2018, Boppard am Rhein/Germany, Rheinland-Pfalz;

- Voiculescu, Vasile, *Poezii*, Editura Minerva, București, 1983;

B. Literatură memorialistică

- Alimăneștianu, Pia, *Însemnări din timpul ocupației germane (1916-1918)*, ed. a II-a revizuită, Editura Corint books, București, 2017;
- Brătianu, I. Gheorghe, *File rupte din cartea războiului*, Editura Scripta, București, 2006;
- Cancicov, Vasile Th., *Jurnal din vremea ocupației. Impresiuni și păreri personale din timpul Războiului României (13 august 1916 - 31 decembrie 1918)*, 2 volume, sub îngrijirea lui Daniel Cain, Editura Humanitas, colecția Vintage, București, 2015;
- Caracaș. Gheorghe, *Din zbuciumul captivității. De la 3 noiembrie 1916 până la 30 iunie 1918*, Editura Corint Books, București, 2016;
- Contele de Saint-Aulaire, *Însemnarile unui diplomat de altădată, în România, 1916-1920*, traducere din franceză de Elena Sturdza, Editura Humanitas, București, 2016;
- Defleury, Nicolae, „*«Divizia de la Cerna»*. *De pe front în captivitate. (1916-1918). Amintiri – gânduri – impresii*”, Editura Ramuri, Craiova, 1940;
- Dobjanski, Hanibal Orașiu, *Memoriale de război. (Războiul Balcanic, Primul Război Mondial, Al Doilea Război Mondial)*, ediție îngrijită și prefăcută de Mircea Popa, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2017;
- Dona, Raul, *Jurnalul unui medic militar*, ediție îngrijită de Iulia Vladimirov și Viorica Milicescu, Humanitas, București, 2018;
- Elena Th. Emandi, *Din anii de durere: Pagini trăite*. Tipografia C. D. Lupașcu, Bârlad, 1919;
- Florian, Mirela, *Scrisori de pe front*, Editura Martor, București, 2017;
- Fontaine, Marcel, *Jurnal de război. Misiune în România. Noiembrie 1916 - Aprilie 1918*, Traducere din franceză și postfață de Micaela Ghițescu, ediție îngrijită de Daniel Cain, București, Editura. Humanitas, 2016;
- *Maria Regina României. Jurnal de război*. 3 vol. 1916-1918, trad. de Anca Bărbulescu, Ediție îngrijită de Lucian Boia, Editura Humanitas, București, 2014;
- Nemoianu, Petru, *Prizonier la ruși, rob la unguri*, Librăria Pavel Suru, București, 1933;
- Netzhammer, Raymond, Arhiepiscop în România, *Jurnalul de război 1914-1918*, Notă asupra ediției, Ediție critică în limba română, Postfață și Indici de Prof. dr. I. Dumitriu-Snagov, București, 1993;
- Nistor, Dumitru, *Diariul-meu. Jurnal de marinar din Primul Război Mondial. Prin Mările Chinei și ale Japoniei*, transcriere, prefăcută, note asupra ediției de Mircea Popa, Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2016;
- Pantazzi Greening, Ethel, *România în lumini și umbre (1909-1919)*, Traducere din engleză de Constantin Ardeleanu și Gabriela Debita, Editura Humanitas, București, 2015;

- Petrescu, Costin, *La Iași, în timpul războiului, 1916-1917. Însemnările unui pictor refugiat*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, cronologie și note de Virginia Barbu, Editura Humanitas, București, 2018;
- Procopiu, Grigore, *Parlamentul în pribegie 1916-1918. Amintiri, note și impresii*, Ediție și Studiu introductiv de Daniel Cain, Editura Humanitas, București, 2018;
- Pușcariu, Sextil, *Memorii*, Editura Minerva, București, 1978;
- Romalo, Grigore, *Carnete de război, 1916-1917*, trad. din limba franceză de Lia Decei, Editura Corint Books, București, 2017;
- Rudeanu, Vasile, *General Memorii din timp de pace și război*, Editura Militară, București, 1989;
- Șucu, Nicolae, *Viața și aventurile unui cioban român în Bulgaria în vremuri de război 1908-1918*, Ediție îngrijită de Daniel Cain, Editura Humanitas, București, 2017;
- Topârceanu, George, *Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Planina (episoduri tragice și comice din captivitate)*, *Memorii de război*, București, Editura Humanitas, 2014;
- Velburg, Gerhard, *În spatele frontului. Marele Război, așa cum l.am văzut eu. Decembrie 1916- iunie 1918. Însemnările unui soldat german în România ocupată*, traducere, introducere și note de Ștefan Colceriu, București, Editura Humanitas, 2018;
- Yarka, Arabella, *Jurnal intim*, traducerea Lilianeii Sofia Sitaș, Editura Orizonturi, București, 2018;

C. Filme

- *1917*, 2019, 1h, 59m., Sam Mendes, published by Seriale Biz, <https://serialeonline.biz/1917-2019/>, accesat la 27.08.2020;
- *All Quiet on the Western Front*, 1930, 2h,13m., Lewis Milestone, published by PortalulTauTv.net, <https://portalultautv.net/all-quiet-on-the-western-front-1930/>, accesat la 10.07.2020;
- *Au Revoir la-Haut*, 2017, 1h, 53m., Albert Dupontel, published by Seriale Biz, <https://serialeonline.biz/see-you-up-there-2017/>, accesat la 17.09.2020;
- *Beneath Hill 60*, 2010, 2h, 2m., Jeremy Sims, published by YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=b16zsd1W8Yg>, accesat la 14.07.2020;
- *Birdsong*, 2012, 2h, 45m., Philip Martin, published by M4uHD.TV, <https://m4uhd.tv/watch-movie-birdsong-2012-254589.html> accesat la 11.07.2020;
- *Journey's End*, 2018, 1h, 48m., Saul Dibb, published by sweet.tv, <https://sweet.tv/en/movie/19514-journey-s-end>, accesat la 04.08.2020;
- *La Grande Illusion*, 1937, 1h, 57m., Jean Renoir, published by Dailymotion, <https://www.dailymotion.com/video/x6kn10r>, accesat la 08.08.2020;
- *Paths of Glory*, 1957, 1h, 28m., Stanley Kubrick, published by Dailymotion, <https://www.dailymotion.com/video/x2bs8ed>, accesat la 13.07.2020;
- *Private Peaceful*, 2012, 1h, 42m., Pat O'Connor, published by YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=-FnqFCFDxUo>, accesat la 02.08.2020;

- *Regeneration*, 1997, 1h, 54m., Gillies Mackinnon, <https://www.justdial.com/streaming/watch-movies-online/Regeneration/1531473220411>, accesat la 23.08.2020;
- *The Big Parade*, 1925, 2h, 29m., King Vidor, published by PublicDomainMovies on January 20, 2021, <https://publicdomainmovies.info/the-big-parade-1925/>, accesat la 25.01.2021;
- *The Lost Patrol*, 1934, 1h, 11m., John Ford, published by M4uHD.TV, <https://m4uhd.tv/watch-movie-the-lost-patrol-1934-233538.html>, accesat la 10.07.2020;
- *War Horse*, 2011, 2h, 26 m., Steven Spielberg, published by Golden Movies HD, <https://www.facebook.com/WWW.GoldenMoviesHD.comm/videos/931510970342202/>, accesat la 10.07.2020;

II. SURSE SECUNDARE

A. Dicționare, istorii literare, antologii

- Burdea, Silvia, *Romanul Primului Război Mondial, Antologie și comentarii critice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977;
- Călinescu, G., *Istoria literaturii române. Compendiu*, Editura Litera Internațional, București–Chișinău, 2001;
- *Dicționar de termeni literari*, Al. Săndulescu (ed.), Editura. Acad. Republicii Socialiste România, Buc. 1970;
- Gîrmecea, Gabriela, *Primul Război Mondial între realitate și ficțiune*, Editura Didactica Publishing House, București, 2018;

B. Scrieri de teorie, critică literară

B.1. Volume de teorie, critică literară, psihocritică și teoria traumei

- Adam, Jean-Michel, Petitjean, André, *Textul Descriptiv*, trad. Cristina Stratila Stanciu, Institutul European, București, 2008;
- Bahtin, Mihail, *Probleme de literatură și estetică*, trad. de N. Iliescu. Editura Univers, București, 1982;
- Barthes, Roland, *Le bruissement de la langue: Essais critiques IV*, Éditions du Seuil, Paris, 1984;
- Buelens, Gert, Durrant Samuel, Eaglestone Robert, *The future of trauma Theory: Contemporary, literary and cultural criticism*, Routledge, Taylor & Francis Group, London; New York, 2014;
- Carpentier, Nico, *Culture trauma and conflict: Cultural Studies Perspectives on War*, Cambridge Scholars Publishing, 2015, Newcastle upon Tyne, UK;
- Caruth, Cathy, *Unclaimed experience. Trauma, Narrative, and History*, John Hopkins University Press, Baltimore, 2016;
- Dawes, James, *The language of war: literature and culture in the U.S. from the Civil War through World War II*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, Londra, 2002;
- Friederich, Hugo, *Structura liricii moderne*, Editura Univers, București, 1969.

- Gasset, Ortega Y., *Meditații despre Don Quijote și gânduri despre roman*, trad. Ionescu Andrei, Ed. Univers, Bucuresti, 1973;
- Genette, Gérard, *Palimpsestes, La littérature au second degré*, Seuil, Paris, 1982;
- Girard, Alain, *Le journal intime*, PUF, Paris, 1963;
- Hipp, Daniel, *The Poetry of Shell Shock. Wartime Trauma and Healing in Wilfred Owen, Ivor Gurney and Siegfried Sassoon*, McFarland and Company, Inc., Publishers, Jefferson, North Carolina, and London, 2005;
- Hunt, C. Nigel, *Memory, War and Trauma*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010;
- Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic*, Editura Univers, București, 2000;
- Lejeune, Philippe, *Je est un Autre. L' autobiographie de la littérature aux médias*, Collection Poétique aux Edition de Seuil, Paris, 1980;
- Maingueneau, Dominique, *Discursul literar*, Editura Institutul European, București, 2007;
- Matvejević, Predrag, *Poetica evenimentului*, trad. și note de Luminița Beiu-Paladi, Editura Univers, București, 1980;
- Mihăieș, Mircea, *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea*, (ediția a II-a revăzută) Editura Polirom, Iași, 2005;
- *Primul Război Mondial în Europa: realitatea literaturii, literatura realității*, vol. Conferinței internaționale, Raluca Dună (ed.), Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2019;
- Robert, Marthe, *Romanul începuturilor și începuturile romanului*, trad. Angela Ion, Paula Voicu-Dohotaru, Ed. Univers, București, 1983;
- Rothberg, Michael, *Traumatic Realism: The Demands of Holocaust Representation*, University of Minnesota Press, 2000;
- Simion, Eugen, *Întoarcerea autorului. Eseuri despre relația creator-opera*, Editura Cartea Românească, Bucuresti, 1981;
- Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim, vol. I-III*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005;
- Simion, Eugen, *Genurile biograficului, vol. I-II*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008;
- Simuț, Andrei, *Literatura traumei. Război, totalitarism și dilemele intelectualilor în anii 40*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007;
- Tal, Kali, *Worlds of Hurt. Reading the Literature of Trauma*, Cambridge University Press, 1996;

B.2. Articole, eseuri și studii de critică literară, de teoria traumei

B.2.1. În volume

- Bartelli, Erika, *Frontul femeilor: scriitoare, jurnaliste, surori de la crucea roșie*, în Raluca Dună (ed.), vol. Conferinței *Primul Război Mondial în Europa: realitatea literaturii, literatura realității*, trad. din limba italiana de Cristina Gogianu, Editura Muzeul Literaturii române, București, 2019;

- Blanchot, Maurice, *Jurnalul intim și povestirea*, trad. de Emil Paraschivoiu, în „Caiete Critice”, 3-4/ 1986, Editura Viața Românească, București, 1986;
- Brehoi Ungur, Carmen, *Zile trăite – Marele Război văzut de episcopal orădean Roman Ciorogariu*, în Cătălin Negoită (ed.) vol. *Mediamorfoze III. Jurnaliști și scriitori în transele marelui război*, Editura Tritonic, București, 2017;
- Bucur, Maria, *Between the Mother of the Wounded and the Virgin of Jiu: Romanian Women and the Gender of Heroism during the Great War*, in „Journal of Women’s History”, vol. 12, Number 2, Summer, 2000, Johns Hopkins University Press, 2000;
- Caruth, Cathy, *Recapturing the Past in Trauma. Explorations in Memory*, Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1995,
- Ciorogar, Alex, *Către o cultură a memoriei: de la individual la colectiv în Bogdan Crețu, Ofelia Ichim, Marius-Radu Clim (eds.), Memorialistica românească, între documentul istoric și obiectul estetic*, Editura „Universității Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2017;
- Constantinescu, Romanița, *O istorie a uitării. Amintiri imediate și amânate despre înfrângerea de la Turtucaia în memorialistica lui G. Topârceanu*, în *Primul Război Mondial în Europa: realitatea literaturii, literatura realității*;
- Crețu, Bogdan, «Literatura de război.» *De la textul ideologic la literatura memoriei, pornind de la Sadoveanu*, în Conferința Internațională Interdisciplinară, *First World War in Europe: the reality of literature, the literature of reality*, 2018;
- Erikson, Kai, *Notes on Trauma and Community*, in Cathy Caruth (ed.), *Trauma: Explorations in Memory*, Ed. Baltimore: Johns Hopkins UP, 1995;
- Felman, Shoshana, Dori Laub, *Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History*, New York: Routledge, 1991;
- Grillini, Anna, *Fear and Trauma in Italian Civilian Population during the Great War. The psychiatric perspective*, în *Primul Război Mondial în Europa: realitatea literaturii, literatura realității*;
- Hamon, Philippe, *Pour un statut sémiologique du personnage* în „Littérature”, nr.6, Paris, 1972;
- Iorgulescu, Mircea, *Ispita memorialistică*, din „Caiete Critice”, nr. 1-2/1987, Editura Viața Românească, București, 1987;
- Joanna Bourke, *Masculinity, Trauma, and the First World War*, în vol. Conferinței *Primul Război Mondial în Europa: realitatea literaturii, literatura realității*;
- Liebrechts, Peter, Polak Sara, *Signs of Coping, Signs of Trauma: Mental Coping Strategies, Breakdown and Trauma in Pat Barker’s Regeneration Trilogy and Sebastian Faulks’ Birdsong*, in „MA Literary Studies: English Literature and Culture”, Leiden University Supervisor: Prof. Dr. Peter Liebrechts, Second Reader: Dr. Sara Polak, 2017;
- Martin, Nancy, *The Healing Book: The First World War Nurse’s Diary*, in Raluca Dună (ed.), *First World War in Europe: the reality of literature, the literature of reality*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2019;

- Maticiuc, Cecilia, *Istoria și istoriile Elenei Văcărescu*, în volumul *Memorialistica românească între documentul istoric și obiectul estetic*, Bogdan Crețu, Ofelia Ichim, Marius-Radu Clim (eds.), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2017;
- Mironescu, Doris, *Violență și estetism în poezia românească a Primului Război Mondial*, în volumul conferinței *Primul Război Mondial în Europa: realitatea literaturii, literatura realității*;
- Rousset, Jean, *Jurnalul intim, text fără destinatar*, în „Caiete Critice - Jurnalul ca literatură”, nr. 3-4/1986, Editura Viața Românească, București, 1986;
- Rusu-Păsărin Gabriela, „«Divizia de la Cerna». De pe front în captivitate. (1916-1918). Amintiri – gânduri – impresii. Reprezentări sociale și autoreprezentare în efectul «oglinzilor» referențiale”, în Cătălin Negoită (ed.), *Mediamorfoze III, Jurnaliști și scriitori în transeele marelui război*, Editura Tritonic, București, 2017;
- Sawyer, Keith, *Coherence in discourse suggestions for future work*, in *Human Development*, Vol. 46, No. 4, 2003;
- Van der Kolk, Bessel, Van der Hart Onno, *The Intrusive Past: The Flexibility of Memory and the Engraving of Trauma* in Caruth Cathy (ed.), *Trauma: Explorations in Memory*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1995;

B.2.2. În prefețe

- Ardeleanu, Constantin, „Prefață” la *Ethel Greening Pantazzi. România în lumini și umbre (1909-1919)*, Editura Humanitas, București, 2015;
- Barbu, Virginia, „Studiu Introductiv”, *Costin Petrescu, La Iași, în timpul războiului, 1916-1917. Însemnările unui pictor refugiat*, Editura Humanitas, București, 2018;
- Barthes, Roland, recenzia din 1966 a cărții lui Alain Girard, *Le journal intime*, PUF, Paris, 1963;
- Bălan, Dodu Ion, „Postfață” la *Versuri* de Aron Cotruș, Editura Minerva, București, 1985;
- Bulei, Ion, „Prefață” la *Maior Gheorghe Caracaș. Din zbuciumul captivității*, Editura Corint, București, 2016;
- Cain, Daniel „Studiu introductiv” la *Grigore Procopiu, Parlamentul în părăzie 1916-1918. Amintiri, note și impresii*, Editura Humanitas, București, 2018,
- Cain, Daniel, „Introducere” la *Marcel Fontaine, Jurnal de război. Misiune în România. Noiembrie 1916 - Aprilie 1918*, trad. din franceză și postfață de Micaela Ghițescu, Editura Humanitas, București, 2016;
- Cain, Daniel, „Introducere” la *Vasile Th. Cancicov, Jurnal din vremea ocupației. Impresiuni și păreri personale din timpul Războiului României (13 august 1916 - 31 decembrie 1918)*, Editura Humanitas, Colecția Vintage, București, 2015;
- Cain, Daniel, „Notă asupra ediției”, *G. Topârceanu. Memorii de război, Amintiri din luptele de la Turtucaia și Pirin Planina (episoduri tragice și comice din captivitate)*, Editura Humanitas, 2014, București;

- Cain, Daniel, „Studiu introductiv” la *Nicolae Șucu, Viața și aventurile unui cioban român în Bulgaria în vremuri de război 1908-1918*, Editura Humanitas, București, 2017;
- Colceriu, Ștefan, „Introducere” la *Gerhard Velburg. În spatele frontului. Marele Război, așa cum l-am văzut eu. Decembrie 1916- iunie 1918. Însemnările unui soldat german în România ocupată*, Editura Humanitas, București, 2018;
- Crăciun, Gheorghe, „Prefață” la romanul *Balaurul*, de Hortensiei Papadat-Bengescu, Editura Militară București, 1986;
- Duță, Marcel, „Prefață” la *Poetica evenimentului de Predrag Matvejević*, trad. și note de luminița Beiu-Paladi, Editura Univers, București, 1980;
- Florian, Filip, „Introducere” la *Scrisori de pe front*, de Mirela Florian, Editura Martor a Muzeului Național al Țăranului Român, București, 2017;
- Legoux, Alain, „Cuvânt înainte” la *Marcel Fontaine Membru al Misiunii Militare Franceze, Jurnal de război. Misiune în România, noiembrie 1916 – aprilie 1918*, trad. de Micaela Ghițescu, Editura Humanitas, București, 2016;
- Milicescu, Viorica, „Cuvânt înainte” la *Raul Dona, Jurnalul unui medic militar 1917–1918, cu acuarele și desene de Niculina Delavrancea-Dona*, Editura Humanitas, București, 2018;
- Popa, Mircea, „Prefață” la *Dumitru Nistor. Diuariul-meu. Jurnal de marinar din Primul Război Mondial. Prin Mările Chinei și ale Japoniei*, Editura. Eco Transilvan, Cluj-Napoca, 2016;
- Rebreanu, Ilderim, „Tabel cronologic”, *Pădurea spânzuraților* de Liviu Rebreanu, Editura Liviu Rebreanu, București. 2006;
- Sturdza, Dim. Mihai, „Introducere” la *Contele de Saint-Aulaire. Însemnările unui diplomat de altădată, în România, 1916-1920*, trad. din franceză de Elena Sturdza, Editura Humanitas București, 2016;
- Vladimirov, Iulia în „Prefață” la *Raul Dona. Jurnalul unui medic militar*, Humanitas, București, 2018;

B.3. Articole din periodice și periodice online

- Bourke, Joanna, *Emoțiile sunt moduri-de-a-fi-în-lume*, interviu realizat de Raluca Dună, în „Observator Cultural”, Nr. 942, 12.10.2018, <https://www.observatorcultural.ro/articol/emotiile-sint-moduri-de-a-fi-in-lume/>, accesat în 26.01.2019;
- Buda, Octavian, *Armele „invizibile” ale Primului Război Mondial: gazele de luptă* în „Historia” - <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/armele-invizibile-ale-primului-razboi-mondial-gazele-de-lupta>, accesat în 16.01.2021;
- Cistelean, Alexandru, *Eugen Simion 80. Ontologia curiozității*, Revista „Cultura”, Nr. 421, 23.05.2013, <http://revistacultura.ro/nou/2013/05/eugen-simion-80/>, accesat în 12.10. 2018;
- Damian, George, *Hăituiți de foame, boli și dorul de casă: prizonierii români din Primul Război Mondial*, în „România liberă”, 30.08.2018,

- <https://romanalibera.ro/aldine/foto-haituiti-de-foame-boli-si-dorul-de-casa-prizonierii-romani-din-primul-razboi-mondial-746334>, accesat în 23.05.2020;
- Dună, Raluca, *Primul Război Mondial în Europa: realitatea literaturii, literatura realității*, „Observator Cultural”, Nr. 941, <https://www.observatorcultural.ro/articol/primul-razboi-mondial-in-europa-realitatea-literaturii-literatura-realitatii/>, accesat în 26.01.2019;
  - Enache, Mihăiță, *Pentru Patrie! Prizonierii români în lagărele germane în anii Primului Război Mondial*, în Revista „Redescoperă Istoria”, Anul II Numărul 1 (4) nr. 4 – ianuarie – martie 2014, https://issuu.com/redescoperaistoria/docs/_ri_nr_4-2014/25, accesat la 13.09.2019;
  - Feischmidt, Margit, *Multiculturalismul: O nouă perspectivă științifică și politică despre cultură și identitate*, în „Alteră”, an V, nr.12/1999, Liga PRO EUROPA, Târgu Mureș, 1999;
  - Jordison, Sam, *The Return of the Soldier: an incendiary, formidable debut* in „The Guardian”, 5. 06, 2018;
  - Lupșor, Andreea, *Literatura de război: moartea naște poezie*, „Historia”, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/literatura-de-razboi-moartea-naste-poezie>, accesat în 11.01. 2019;
  - Mățiș, Alina, *Sindromul NU. Definiții. Ce este stresul posttraumatic?*, rev. „Gândul”, 6 septembrie, 2013, <https://www.gandul.info/interviurile-gandul/sindromul-nu-definitii-ce-este-stresul-posttraumatic-video-11285977>, accesat în 6.02.2019;
  - Moretti, Franco, *Network Theory. Plot Analysis*, in „New Left Review”, Nr. 68, 2011; <https://newleftreview.org/issues/II68/articles/franco-moretti-network-theory-plot-analysis>, accesat la 13.03.2018;
  - Stănescu, Dorin, *Cronicar prin memoriile Marelui Război. Ce a făcut Dumnezeu în Marele Război?*, în „adevărul.ro”, 1.11.2016, https://adevarul.ro/cultura/istorie/cronicar-memoriile-marelui-razboi-ce-a-facut-dumnezeu-marele-razboiz-1_581865ba5ab6550cb81b1ddf/index.html#, accesat în 29. 11. 2019;
  - Unteanu, Cristian, *Cumplită bătălie a soldaților pe timp de pace: sindromul de stres posttraumatic*, „adevărul. ro”, (4. 04. 2014), https://adevarul.ro/international/statele-unite/cumplita-batalie-soldatilor-timp-pacesindromul-stres-post-traumatic-1_533e696a0d133766a87d317b/index.html, accesat în 20.02.2021;

C. Alte studii consultate

C.1. Critică de film și studii filmologice

- Datema, Jessica, Steinkoler, Manya, *Revisioning War Trauma in Cinema: Uncoming Communities*, Lexington Books, Lanham, Boulder, New York, London, 2019;

- Grancea Mihaela, *Primul Război Mondial în filmul artistic recent (2004-2015)*, în *Marele Război în filmul artistic*, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2016;
- Grancea, Mihaela, *Filmul istoric românesc în proiectul construcției «națiunii socialiste» (1965-1969)*, în *Trecutul de azi. Tradiție și Inovație în cultura română*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009;
- Kohne, Julia B., Elm, Michael, Kabalek, Kobi, *The Horrors of Trauma in Cinema. Violence, Void, Visualization*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2014;
- Kracauer, Siegfried, 'Das Haupt der Medusa', in Inka Mülder-Bach und Ingrid Belke (eds.), *Theorie des Films. Errettung der äußeren Wirklichkeit*, Vol.3, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2005;
- Norris, Margot, *Revisiting All Quiet on the Western Front*, in Marzena Sokolwvska and Martin Löschnigg (eds.), *The Great War in Post-Memory Literature and Film*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 2014;
- Scheianu, Adrian, *Primul război mondial în cinematografia americană și europeană a anilor '50-'70*, *Marele Război în filmul artistic*, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2016;
- Sokolwvska-Paryz, Marzena, Löschnigg Martin, *The Great War in Post-Memory Literature and Film, Introduction: Have you forgotten yet?...*, Berlin, Boston, De Gruyter, 2014;
- Sutherland, Nicole, *Making Trauma Visible: Representations of Shell Shock and War Trauma in Films about the First World War*, A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements of the degree BA (Hons) in History, University of Sydney, 2010;
- Virilio, Paul, *War and Cinema: The Logistics of Perception*, Translated in english by Patrick Camiller, Verso Books, 2009;

C.2. Istorie, istorie culturală și istoriografie

- Audoin-Rouzeau, Stéphane, Becker Annette, *Războiul redescoperit 1914-1918*, trad. Cristina Popescu, Elena-Tudora Duță, Editura Corint Books, București, 2014;
- Bacalbașa, Constantin, *Capitala sub ocupația dușmanului 1916-1918*, A. Micu Alcalay & L. Calafeteanu Tiparul Institutului de Arte Grafice Marea Fabrică 'Ancora', Brăila, 1921;
- Boia, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 2017;
- Boia, Lucian, *Primul Război Mondial, Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, Editura Humanitas, București, 2016;
- Bourke, Joanna, *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain and the Great War*, Reaktion Books, London, 1996;

- Bucur, Maria, *Eroi și victime, România și memoria celor două războaie mondiale*, traducere de Roxana Cazan, Ioan Bucur, Dan Bălănescu, Editura Polirom, Iași, 2019;
- Ciupală, Alin, *Bătălia lor. Femeile din România în Primul Război Mondial*, Editura, Polirom, București, 2017;
- Clark, Christopher, *Somnambulii. Cum a intrat Europa în război în 1914*, trad. Tripon Cristina Mihaela, Editura Rao, București, 2015;
- Cristescu, Sorin (ed.), *Mărturii din războiul de reîntregire. Așa cum au fost prezentate Regelui Ferdinand*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018;
- Dupront, Alphonse, *Croisades et pelerinages, images et langages*, Du sacré, Gallimard, Paris, 1987;
- Dupront, Alphonse, *Le Mythe de croisade*, Vol. I-IV, Gallimard, Bibliothèque des histoires, 1997;
- Fussell, Paul, *The Great war and the modern memory*, Oxford University Press, New York, 2013;
- Gallagher, Tom, *Balcanii în noul mileniu. În umbra războiului și a păcii*, trad. Gabriela Ionescu, Editura Humanitas, București, 2006;
- Hobsbawm, Eric, *Era Imperiului 1875–1914*, trad. Florin Sicoe, Editura Cartier, Chișinău, 2002;
- Iorga, Filip - Lucian, *Un cântec de lebedă. Vlăstare boierești în Primul Război Mondial*, Editura Corint, București, 2016;
- *Istoria ilustrată a României și a Republicii Moldova*, vol. I-VI, Ioan-Aurel Pop și Ioan Bolovan (coord.), Editura Litera, București, 2017;
- Keegan, John, *The Face Of Battle. A Study of Agincourt, Waterloo and the Somme*, Editura Vintage Publishing, London, 2014;
- Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, 3 Vol., Ediția a II-a refăcută și mult adăogită, Editura Casei Școalelor, Atelierele „Cartea Românească”, București, 1925;
- Maior, Liviu, *Români în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați*, Editura Enciclopedică, București, 2004;
- Mosse, L. George, *Fallen Soldiers: Reshaping the memory of the World Wars*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1990;
- Negru, Anemari Monica (ed.), *Viața pe front în scrieri personale*, Editura Cetatea de scaun, Târgoviște, 2019;
- Osăceanu, Victor, *Primul Război Mondial sub spectrul moralei*, Editura Tipoalex, Alexandria, 2016;
- Roman, Ion N., *Dobrogea și drepturile politice ale locuitorilor ei*, Tipografia Ovidiu, Constanța, 1905;
- Smith, Grafton Elliot, Hatherly Tom, *Shell Shock and its Lessons*, Manchester University Press, Manchester, 1917;
- Șelaru, Gheorghe, *Un război pe jos, Brașovul și Țara Bârsei în timpul Primului Război Mondial și participarea lor la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, Editura Eikon, București, 2018;

- Șiperco, Andrei, *Crucea Roșie Internațională și România, 1933-1944*, Editura Enciclopedică, București, 1997;
- Wingfield, Nancy M., Bucur Maria, *Gender and War in Twentieth-Century Eastern Europe*, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, USA, 2006;

C.3. Artă și studii culturale

- *Arta din secolul XIX până astăzi*, în colecția *Raftul de cultură generală*, Câmpeanu, Ilieș (coord.), Editura Litera, București, 2010;
- Krook, Dorothea, *The Elements of tragedy*, Yale University Press, 1969;
- Landsberg, Alison, *America, the Holocaust, and the Mass Culture of Memory: Toward a Radical Politics of Empathy*, „New German Critique”, No. 71, *Memories of Germany* (Spring–Summer, 1997),
- Nemoianu, Virgil, *Cazul etosului central european* în Adriana Babeți și Cornel Ungureanu (eds.), *Europa centrală: nevroze, dileme, utopii*, Editura Polirom, Iași, 1997;
- Todorova, Maria, *Balcanii și balcanismul*, trad. Mihaela Constantinescu și Sofia Oprescu, Editura Humanitas, București, 2000;
- Van Der Hart, Otto, Brown Paul, *War Neurosis. The Freud Encyclopedia: Theory, Therapy and Culture*, Edit. Edward Rdwin, London: Routledge, 2001;
- Watson, Alex., *Self-Deception and Survival: Mental Coping Strategies on the Western Front, 1914-18* in „Journal of Contemporary History”, vol. 41, no. 2, 2006,

C.4. Psihologie, psihiatrie, filosofie

- Aristotel, *Parva Naturalia. Scurte tratate de științe naturale*, traducere Șerban Mironescu și Constantin Noica, Editura Științifică, București, 1972;
- Bergson, Henri, *Materie și memorie*, trad. Cora Chiriac (*Matière et Mémoire. Essai sur la relation du corps à l'esprit (1896)*), în *Oeuvres*, introducere de H. Gouhier, texte adnotate de A. Robinet, ediția centenarului, Paris), Editura Polirom, Colecția Plural, Iași, 1996;
- Freud, Sigmund, *Dincolo de principiul plăcerii*, trad. George Purdea și Vasile Dem. Zamfirescu, Editura „Jurnalul literar”, București, 1992.
- Heidegger, Martin, *Ființă și timp*, trad. Cătălin Cioabă, Gabriel Liiceanu, Editura Humanitas, București, 2012;
- Husserl, Edmund, *Idei privitoare la o fenomenologie pură și la o filozofie fenomenologică. Cartea întâi: introducere generală în filozofia pură*, Editura Humanitas, București, 2011;
- Laplanche, Jean, Pontalis, J. B., *Vocabularul psihanalizei*, Editura Humanitas, București, 1994;
- Levine, Peter A., *Traumă și memorie. Saga a creierului și a corpului în căutarea trecutului încă viu. Ghid practic pentru înțelegerea și vindecarea amintirilor*

- traumatice*, trad. din limba engleză de Daniela Andronache, Editura For You, București, 2018.
- *Manual de diagnostic și clasificare statistică a tulburărilor mintale*, trad. Dr. Mădălina Cristina Goia et al. Editura Medicală Callisto, 2016, București, First published in the US by American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)*, Arlington, V.A., 2013.
  - Marion, Jean Luc, *În plus. Studii asupra fenomenelor saturate*, trad. Ionuț Biliuța, Editura Deisis, Sibiu, 2003;
  - Marion, Jean Luc; *Fiind dat. O fenomenologie a donației*, trad. de Maria-Cornelia și Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2003;
  - Ricoeur, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, trad. Ilie Gyuresik și Margareta Gyuresik, Editura. Amarcord, Timișoara, 2001;
  - Ruppert, Franz, *Traumă, atașament, constelații familiale. Psihoterapia traumei*, trad. Adela Motoc, Editura Trei, București, 2012;

D. Surse webografice

- *Apocalypse: World War I (Apocalypse la Ière Guerre mondiale, original title)*, ep.1-5, 4h, 20m., Clarke, Isabelle, Costelle Daniel, Documentary, History, War, TV. Mini-Series, 2014, https://www.youtube.com/watch?v=hLoZrQd_iAg, accesat în 16. 12. 2020;
- Azmi, Mohd Nazri Latiff, *A New Beginning of Trauma Theory in Literature*, in *KnE Social Sciences / The 1st Annual International Conference on Language and Literature (AICLL) / Pages 57-65*, 2018. https://knepublishing.com/index.php/Kne-Social/article/view/1918/4292#content/citation_reference_5, accesat în 07.07.2020;
- Banu, Maria, *Cinematograf(i)e în Primul Război Mondial (I)*, 9 septembrie, 2014, în *Societate și cultură.ro*, <http://societatesicultura.ro/2014/09/cinematografie-in-primul-razboi-mondial-i/>, accesat în 07.03. 2021;
- Beale, Lewis, *Why World War I films like '1917' have a different feeling than those about WWII ?*, in „Los Angeles Times”, 30.12,2019, <https://www.latimes.com/entertainment-arts/movies/story/2019-12-30/world-war-one-films-take-a-different-tone-than-world-war-two>, 22. 07. 2020;
- Clark, Nick, *Stephen Hawking: Aggression could destroy us*, „Independent”, 19.02. 2015, <https://www.independent.co.uk/news/science/stephen-hawking-aggression-could-destroy-us-10057658.html>, accesat în 19.08. 2019;
- Collin, Robbie, *War Horse Review*, in „Daily Telegraph”, 2012, <https://www.telegraph.co.uk/culture/film/filmreviews/9010505/War-Horse-review.html>, accesat în 22.07.2020;
- Deutsch, James, *World War One: 100 years later, The Blockbuster World War I Film That Brought Home the Traumatic Impact of War*, in „Smithsonian Magazine”, august 21, 2014,), <https://www.smithsonianmag.com/smithsonian->

- [institution/blockbuster-world-war-i-film-brought-home-traumatic-impact-wa-180952418/](#), accesat 22.07.2020;
- *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5th ed.), DSM-5, American Psychiatric Association (2013)*, Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.
https://www.academia.edu/32447322/DIAGNOSTIC_AND_STATISTICAL_MANUAL_OF_MENTAL_DISORDERS, accesat în 06.02.2019;
  - Dobrințu, Dorin, *În mâinile inamicului. Prizonierii români la Centrali, 1916-1918 (VI), 1918-2018: O istorie necunoscută a centenarului*, 02 iulie 2019, Radio Europa Liberă Moldova, [https://moldova.europalibera.org/a/%C3%AEnm%C3%A2inile-inamicului-prizonierii-rom%C3%A2ni-la-centrali-1916-1918-\(vi\)/29722720.html](https://moldova.europalibera.org/a/%C3%AEnm%C3%A2inile-inamicului-prizonierii-rom%C3%A2ni-la-centrali-1916-1918-(vi)/29722720.html), , accesat la 10.02.2020;
  - Graham, Adam, *Riveting '1917' lets viewers feel horrors of war*, „Detroit News Film Critic”, 10.01.2020, <https://eu.detroitnews.com/story/entertainment/movies/2020/01/09/review-riveting-1917-lets-viewers-feel-horrors-war/2835334001/>, accesat în 22.07.2020;
  - Hirsch, Marianne, *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture After the Holocaust*, New York, Columbia University Press, 2012, <https://www.postmemory.net/>, accesat la 22.07.2020;
  - Klawans, Stuart, *How the First World War Changed Movies Forever*, in „The New York Times”, Nov. 19, 2000, <https://www.nytimes.com/2000/11/19/movies/film-how-the-first-world-war-changed-movies-forever.html>, accesat în 20.07.2020;
  - Lubitow, Adam, *Along for the ride*, in „City. News. Arts. Life”, 01, 2020, <https://www.rochestercitynewspaper.com/rochester/along-for-the-ride/Content?oid=11262912>, accesat în 22.07.2020;
  - Nouzille, Jean, *Soarta prizonierilor români din Primul Război Mondial. Aproape 3000 de soldați români au murit între 1917-1918 în lagărele din Alsacia și Lorena*; „Historia. ro”; <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/soarta-prizonierilor-romani-din-primul-razboi-mondial-aproape-3000-de-soldati-romani-au-murit-intre-1917-1918-in-lagarele-din-alsacia-si-lorena>, accesat la 23.12.2019.
  - Owen Wilfred, *Dulce et decorum est*, traducere în limba română de Petru Dimofte, <http://www.citatepedia.ro/comentarii.php?id=401972>, accesat la 05.04.2021;
  - Păcățianu, Teodor V., *Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș aduse în războiul mondial din anii 1914-1918*, în Biblioteca „Astra” nr. 7, Editura Asociațiunii, Sibiu, 1923, Colecția, B01, Români pe front, Jurnale, memorii, Biblioteca Digitală BCU Cluj, http://dspace.bcucluj.ro/bitstream/123456789/81938/1/BCUCLUJ_FG_S3570_1923_007.pdf, accesat la 03.04.2020;
  - Popescu, Grigore N., *Preoțimea română și întregirea neamului – Chipuri, fapte, suferințe și pilde pentru viitor*, Vol. I, Tipografia „Vreamea”, Str, Carol No. 10. 1940, Biblioteca Digitală BCU Cluj, <http://dspace.bcucluj.ro/handle/123456789/78837>, accesat în 13.12.2019;

- Popescu, Grigore N., *Preoțimea română și întregirea neamului – temnițe și lagăre* – vol. II, Tipografia „Vremea”, 1940, Biblioteca Digitală BCU Cluj, <http://dspace.bcucluj.ro/handle/123456789/72898>, accesat în 12.12.2019;
- Ragachewskaya, Marina, *War Trauma and Madness in the Fiction of D.H. Lawrence and Virginia Woolf*, in *Études Lawrenciennes, D.H. Lawrence, his contemporaries and the First World War*, nr. 46/2015, <https://doi.org/10.4000/lawrence.239>, accesat la 10.09.2020.
- Rigg, Julie, *Beneath Hill 60*, „ABC Radio National”, 16 aprilie 2010, <https://www.abc.net.au/radionational/invalid/movietime/beneath-hill-60/3039966>, accesat 22.07.2020;
- Rottenberg, Josh, *Hollywood doesn't often make films about WWI. Sam Mendes' «1917» is a rare exception* in „Los Angeles Times”, 23.12.2019, <https://www.latimes.com/entertainment-arts/movies/story/2019-12-23/1917-sam-mendes-single-take-wwi>, accesat în 22.07.2020;
- Sexton, David, *'1917' review: Spectacular, shocking and masterfully stylised, it deserves all the prizes it'll take* in „Go London”, 9.01.2020, <https://www.standard.co.uk/go/london/film/1917-film-review-sam-mendes-colin-firth-a4330696.html>, accesat în 22.07.2020;
- Stănescu, Dorin, *Jurnalele preoților români în vremea Marelui Război*, în „Ziarul Lumina”, 12.11.2017, <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/documentar/jurnalele-preoților-romani-in-vremea-marelui-razboi,127971.html>, accesat la 12.03.2020;
- Tăslăuanu, Octavian C., *Trei luni pe câmpul de războiu – ziarul unui român, ofițer în armata austro-ungară care a luat parte, cu glotașii români din Ardeal, la luptele din Galiția*, Editura Librăriei Școalelor C. Sfetea, București, 1915, Biblioteca Digitală BCU Cluj, BCUCLUJ_FG_S13196_1915.pdf, URI: <http://dspace.bcucluj.ro/handle/123456789/85241>, Colecția: B01. Români pe front, B06. Ofițeri și subofițeri români, B07. Război mondial (1914-1918), accesat la 03.04.2020.;
- *The First World War: trauma and memory*, Open University course, Free Learning, , <https://www.open.edu/openlearn/history-the-arts/the-first-world-war-trauma-and-memory/content-section-overview?active-tab=description-tab>, accesat la 21.02.2021;
- Timar, Răzvan, *Așa merg lucrurile*, în *bookblog.ro, Cărți de 5 stele*, în categoria Literatură contemporană, 23 iunie, 2015, <http://www.bookblog.ro/recenzie/asa-merg-lucrurile/>, accesat în 21.01.2019;
- Worthington, Marjorie, *Coming all the way home: Fictions of Post-War Trauma*, *Inaugural James Jones Symposium*, Eastern Illinois University, Nov. 4, 2015, posted on January, 26, 2016 by jamesjonesliterarysociety, <https://jamesjonesliterarysociety.wordpress.com/2016/01/26/coming-all-the-way-home-fictions-of-post-war-trauma/>, accesat în 10.10.2020;

E. Bibliografie complementară

- Barabási, Albert-László, *Linked. Noua Știință a Rețelelor*, trad. de Marius Cosmeanu, Editura Brumar, Timișoara, 2017;
- Becker, Howard, *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*, New York, The Free Press of Glencoe, 1963;
- Neumann, Victor, *Neam, popor sau națiune? Despre identitățile politice europene*, Editura Curtea Veche, București, 2005;
- Siegel, Harvey, *Multiculturalism and the Possibility of Transcultural Educational and Philosophical Ideals*, in „The Journal of the Royal Institute of Philosophy”, vol. 74, nr. 289, Cambridge University Press, 1999;
- Taylor, Charles, *The Politics of Recognition*, in *Multiculturalism, Examining the Politics of Recognition*, Edited and Introduced by Amy Gutmann, Princeton University Press, 1994;
- Tchakhotine, Serge, *Le viol des foules par la propagande politique*, Gallimard, Paris 1939;

Prezentare bilingvă

Această temă a memoriei traumatice a războiului are o importantă valoare istorico-documentară, precum și o relevanță ficțional-estetică incontestabilă. Plurivalența abordării tematice a tezei *Primul Război Mondial – Memoria unui timp traumatizant* rezidă în punerea în discuție a conceptului de traumă dintr-o triplă perspectivă: în literatura memorialistică, în literatura de ficțiune și în creația filmică dedicate Primului Război Mondial. Punctul de convergență al acestor interpretări a fost reunirea diferitelor tipuri de discursuri în jurul unor noduri tematice precum memorie, traumă, război, toate acestea articulând rețeaua unui univers de cunoaștere interconectat, capabil să exprime inexprimabilul, să extragă valoarea gnoseologică a experiențelor limită și să crească nivelul de înțelegere a impactului războiului asupra individului. Acest demers științific va permite lectorului o călătorie inițiativă în timp, o întoarcere către Marele Război prin intermediul memoriei și al imaginației și va încerca relevarea impactului psihosocial al amintirii traumatice a războiului la nivel social, cultural, istoric. A înfrunța moartea, a lupta cu amintirea acesteia și a reuși detașarea de traumă prin povestire, prin narare reprezintă un act de bravură și conturează portretul unui erou. Iar a încerca să înțeleagă războiul prin intermediul amintirii traumatizate reprezintă, de fapt, o încercare, nu lipsită de curaj, de a înțelege natura umană.

Așadar, în lumina celor afirmate mai sus, această lucrare se poate constitui ca un act compensatoriu, necesar pentru trecut, de cunoaștere și autocunoaștere pentru prezent și de responsabilitate pentru viitor.

Bilingual presentation

This theme of the traumatic memory of the war has an important historical-documentary value, as well as an indisputable fictional-aesthetic relevance. The versatility of the thematic approach of the thesis *World War I - The memory of a traumatic time* residing in the discussion of the concept of trauma from a triple perspective: in memorial literature, in fiction and in the creation of the film dedicated to the First World War. The point of convergence to these interpretations was the reunion of different types of discourses around thematic nodes such as memory, trauma, war, all these delivering the network of an interconnected universe of knowledge, able to express inexpressibly, to extract the gnoseological value of limit experiences and to increase the level of understanding the impact of war on the individual. This scientific approach will provide the reader an initiatory journey through time, a return to the Great War through memory and imagination and will test the relevance of the psychosocial impact of the traumatic

memory of war at the social, cultural, historical level. To face death, to fight with its memory and to managed to detach the trauma through story, through narration represents an act of bravery and outlines the portrait of a hero. And to try to understand the nature of war through traumatized memory is, in fact, an attempt, not without courage, to understand human nature.

Therefore, in the light of the above, this work can be constituted as a compensatory act, necessary for the past, of knowledge and self-knowledge for the present and of great responsibility for the future.